



ԻՈՒՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ
ԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅՈՓ
ՆՐՈՒՍԱԳԷՄԻ

ԾԵՍՏԻ

Ե-Պ.

1977



ՄԻՈՆ

ՍԱՆՏԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱՆԴԵՍԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԽՈՒԹԵՄ

1977

Մայիս - Յունիս

Թիւ 5 - 6

1977

May - June

No. 5 - 6

S I O N

VOL. 51

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY

OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem



St. James Press
Jerusalem

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Հ Ո Գ Ե Ի Ո Ր Հ Ո Ի Ն Չ Ք Ը

Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը անգամ մը եւս կը բերկրի, ձեռնադրութեամբ Ընծայարանի երեք արեղաներուն: Նորընծաները, որոնք հոգեւոր ծառայութեան կը նուիրեն իրենց թարմատի կեանքը, կուգան մեր ժողովուրդի ամէնէն խոնարհ՝ բայց բեղմնաւոր խաւերէն: Անոնց մանկութիւնը թէւ չէ՝ քաղաքէն արեւմտեան եւ կորուստի ուղիներէն, սակայն տեսած ու զգացած են այդ աւերին կնիքով դրոշմուած իրականութիւնը մեր եկեղեցիին ու ժողովուրդին, եւ իրենց զգայուն հոգին՝ առաջին օրէն տոգորուած է նուիրումի եւ գոհութեան խորունկ զգացումով հանդէպ մայրենի եկեղեցիին եւ ազգի ծառայութեան: Զինւորագրուեցան այն անխաբ զգացումով թէ՛ նշմարիտ Հայու պարտք մը կը կատարեն, լուսաւորելու, ոգեւորելու եւ ապրեցնելու, մութի, մոռմոխի եւ կորստեան մատնուած հաւաքականութիւն մը, որ տակաւ կը զգայ թէ՛ իր գոյութեան գաղութափին վրայ կը գտնուի եւ լոյսին գալու շարժումներ կը փորձէ:

Շուրջ ինը տարիներու իրենց դպրոցական պատրաստութեան շրջանը անցաւ Սրբոց Յակոբեանց կրօնաշունչ մթնոլորտին մէջ, այս Աթոռի եւ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ համար իրենց կեանքը ողջակիզած անմահներու հովանիին ու նայուածքին տակ: Աւետարանի եւ եկեղեցւոյ նուիրեալներու հոգեկան լոյսին մէջ հասունցաւ եւ անուշցաւ անոնց մտաւոր ու հոգեւոր կեանքը, բազմերես եւ բաւարար պատրաստութեամբ: Վստահ ենք որ փորձառութեան բովին մէջ մարգուելէ եւ թրծուելէ վերջ, պիտի կարենան ըլլալ արժանի մշակները Հայ եկեղեցւոյ, շնորհազարդուած հոգեւոր ու տոհմիկ ազնուականութեամբ:

Տարիները գլորեցան եւ անոնց միակտուր ուղեղին վրայ պեղուեցան ակօսներ եւ ուրուացաւ ցանցը մտածումին: Անոնց կորդ անձերը յարգարուեցան՝ ընդունիլ կարեւալու համար ցեղին գիտակցութեան սերմերը: Տարիներ, յուսահատ կսկիծի, ծանր աշխատանքի, մինչեւ անակնկալ օր մը ծնէր պատգամը մարդ ըլլալու պատուէրին: Այս հրաշքը գինն է խումբ մը մարդոց ամենօրեայ անձանձիր եռանդին, սրտմաշ աշխատանքին: Ինը տարիներու ընթացքին անոնք պիտի թօթափէին տրտում բեկորները իրենց բերածներուն: Անոնց ուղեղը պիտի հասունանար, եւ անոնք պիտի նանչնային իրենց եկեղեցին, պատմութիւնը, գրականութիւնը, արժէքները: Պիտի համոզուէին թէ ստեղծարար է Հայ ժողովուրդը, դարերու թշնամութեան դէմ ծառացած, յաղթած ու յաղթուած, բայց միշտ կենդանի եւ առոյգ: Թէեւ զրկուած իր պատմա-

կան իրաւունքներէն, մուրացկան բազմութիւն մը չէ ուրիշներու գութին արժանի: Թէ Հայ հոգիին մետաղը այնքան քանկ է եւ ազնիւ՝ որքան աշխարհի ամենամեծ ազգի հոգիին մետաղը:

Պիտի այցուէին մեծ անուններու խոռովէն, պիտի ըլլային խելամուտ այն իմաստութեան որ իրենց ցեղին յատկանիշը եղաւ դարերով: Եւ երբ եկաւ օրը ուր պիտի կատարուէր մեծ դիմումը իրենց սիրտին, իրենց անձին գոհովը մեր ժողովուրդի կարիքը կարելի չափով ամոքելու, անոնք չվարանեցան սրտագին երկարելու իրենց պարանոցը սրբազան լուծին:

Եւ այժմ պայծառակերպ, պարպուած իրենց վարանքներէն, վախերէն ու տրտմութիւններէն, կը կենան բոլորապիւնդ իրենց ասպարէզի սեմին: Ձեռամբարձ հրաժարեցան աշխարհէն, այն բոլոր բաներէն որոնք չեն ըսուիր: Կային որ կուլային, անոնց մատաղութիւնը մեղքնալով: Մարդիկ իրենց գիտցածը կը տեսնեն միշտ, եւ քիչ անգամ ի վիճակի են ըմբռնելու իմաստը եղածին: Քիչերու համար անոնք պիտի մնան ողջ քանդակները այն հօգօր երազներուն, որոնք քիչ անգամ մարմին կը դառնան, բայց որոնք ամբողջ կեանքը կ'արժեն:

Կը նայինք այժմ անոնց կանանչ, առոյգ երիտասարդութեան ու կ'ապրինք տագնապը, տոամը որ մերը եղաւ: Անհասանելի են մտքին նամբաները: Անոնք ալ վաղը պիտի խօսին իրենց Աստուծոյն պատգամները հետզհետէ ամբարիշտ դարձած, նիւթացած մարդոց որդիներուն, որոնք մետաղն ու վայելքը ունին իրքեւ քաղաքակրթութեան չափանիշ: Պիտի ծաղրուին, ուրացուին յաճախ, բայց պիտի մնան յամառ, աննահանջ, զիրենք լեցնող յոյսին ու հաւատքին կրակներովը աղբերելու հոգիները անոնց՝ որոնք պարտւած են աշխարհէն: Ինքզինքը բաշխելն է ասիկա իրենց ժողովուրդին կարիքներուն, ամէն օր խորտակուող կեանքերու սնարքին:

Ուրախութիւնը որ կը լեցնէ զմեզ այս հոգեւոր հունձքին առջեւ, աւելի քան քաղցր է: Երեք անձնուէր երիտասարդներ եւս կուզան միանալու այն փաղանգին, «անձինք նուիրեալներու» երամին որ Դուրեան եւ Թորգոմ կրթանուէր Պատրիարքներու օրով, բայց մանաւանդ վերջին տասնեօթ տարիներու ընթացքին, Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան ջանքերով՝ պատրաստուեցան եւ կը պատրաստուին Ս. Աթոռոյ և Հայաստանեայց եկեղեցւոյ սպասին:

Հայ եկեղեցին իր պատմական կեանքի ընթացքին, միշտ ջանք ըրած է նախանձախնդրօրէն պատրաստելու իր պաշտօնեաները: Պէտք չենք զգար հոս թուելու տեւական արդիւնքները մեր ներքին կենսունակութեան նուիրումը այդ համեստ ուժերուն, որոնք սրտառուչ անդրանկութեամբ օժտեցին զմեզ, անօտարանալի ժառանգութեան մը համար, որ ոչ եկեղեցականին է այսօր, եւ ո'չ աշխարհականին, այլ ամբողջ Հայութեան առհասարակ: Մեր նախնեաց բարձր եւ պայծառ տեսիլքը այսօր եւս կը շարունակուի Ս. Յակոբեանց հաստատութենէն ներս, կազմելով յատակը մեր մտածումին եւ գործին:

Հայ եկեղեցւոյ կապը իր ժողովուրդին հետ սրտառուչ իրականութիւն մըն է որ իր պատմական, ցեղային եւ հոգեկան խո-

բունկ պատնասները ունի և մեզ Հայ պահելու կենսական պայմաններէն մին, գէթ իրերու այս վիճակին մէջ: Պէտք է յարգել եւ գորացնել գայն, եւ նուիրուիլ մանաւանդ անոր վերակենցաղման եւ պայծառութեան: Մեր գերերջանիկ պապերուն համար դարեր պէտք եղան, արցունքի եւ արիւնի, սիրոյ եւ գոհողութեան դարեր, բունելու եւ գտելու համար մեր էութեան մաքուր ոսկին, Հայ ժողովուրդի բնութիւնը, խիղճը, Հայ եկեղեցին:

Հայ եկեղեցին կրօնական հաստատութիւն մը ըլլալով հանդերձ, իր մէջ միշտ տիրական եղած է ազգայինը: Կրօնքը նոյնացած է մեր ազգային կեանքին հետ եւ դարձած միեւնոյն: Այս իրողութեան մէջ է մեր եկեղեցւոյ թէ ուժը եւ թէ տկարութիւնը: Հայ եկեղեցին կը նշանակէ Հայ գիրը, Հայ գրականութիւնը, ճարտարապետութիւնը, երաժշտութիւնը, ծէսը, գումարը մեր հոգեկան ու մտաւոր իրագործումներուն: Աւելին՝ կաթողիկէն մեր իդոնթիւն եւ երազներուն, այսինքն Հայ կերպը Աստուծոյ մօտեցալու: Հոգեկան այս իրողութիւններէն մեկնելով, կը հաւատանք թէ Հայ եկեղեցին այն գերագոյն վայրն է՝ ուր Հայ մը ինքզինքը ամէնէն աւելի հարագատ կը գգայ իր եղբայր Հայուն: Առանց Հայ եկեղեցւոյ ջերմ գգայութեան մենք հագիւ թէ Հայ ենք: Ինչպէս երէկ. այնպէս ալ այսօր, Հայ եկեղեցին միայն կրնայ ըլլալ այն սրբազան գետինը, որուն շուրջը զինադուլի կանչուէին մեր կատաղի, այլամերժ ախորժակները, ջլատիչ բնագոյները:

Տխուր է մտածել որ այսօր մեր գոյատեւման միակ գէնքը, մեր միութեան գերագոյն կապը, մեր անցեալը, ներկան եւ ապագան իր ոսկի ծիրին մէջ առնող կարելիութիւնը, Հայ եկեղեցին վերածուած է բաժանման ազդակի եւ մեր հոգիները բաժնող դանակի: Ասիկա օրուան քաղաքականութեան սխալ կերպով ծառայելու իր ճգնումն է: Անշուշտ կարելի չէ մեկուսացած մնալ ժամանակի եւ միջավայրի ազդեցութիւններէն: Միւս կողմէն սակայն ժամանակին տրուելիք տուրքը պէտք է այնքան շատ ըլլայ, շեղեցնելու չափ հոգեւոր այս տնտեսութիւնը իր դերէն:

Իրականութեան այս լոյսին տակ, կրկնապէս կը վարդավառի եւ կը վսեմանայ այն ասպարէզը որուն մէջ կը կենան գօտեպիւնդ այս երեք անձնագոհները՝ եւ այն իտէալը, որուն զինուորագրութեան անոնք Աստուծոյ եւ Ս. եկեղեցիին առջեւ կնքելով կարմիր ուխտը իրենց հոգիին: Կրակէ այդ շապիկը, ինչպէս կը սիրէին ըսել հիւրերը. դիւրին չէ հագնիլ, եւ այս գիտեն անոնք որ կը խեղճսեն զինուորագրուիլ Հայ եկեղեցւոյ ծառայութեան:

Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը իր հոգիի խորէն կը բերկրի այսօր ի տես նուիրեալներու այս երրորդութեան, որոնք իր թիւն ու որակը անեցնելէ վերջ, կուգան կրելու իր սրբազան ուխտին տապանակը: Վստահ ենք թէ Հայ ժողովուրդը կը բաժնէ մեր այս ուրախութիւնը, եւ բերկրանքի յուզումով ախտի նայի մեզի հետ իր այս ազնիւ ու հոգեւոր մշակներուն, որոնք իրմէ իրեն կ'ընծայուին:

ԶԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Ս. ԱԹՈՒԷՍ ՆԵՐՍ

Շարաթ, 28 Մայիս, Հոգեգալստեան Հանդիսաւոր նախատօնակէն ետք, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ քահանայական կոչման սրտագրաւ արարողութիւնը, Ս. Աթոռիս Ընծայարանի քառամեայ ուսման ընթացքը բոլորած երեք սարկաւազներուն՝ Հրանդ Սրկ. Շէրպէթճեանի, Սերոր Սրկ. Գալէմաէրեանի եւ Սիմոն Սրկ. Պալեանի: Պարտաւիժակն էր Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս Ասլանեան: Ընծայեալները Տաճարի դռնէն ծննդանց յառաջացան դէպի Աւագ Սեղան, որուն ղիմաց բազմած էր Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը: Պարտաւիժակ Սրբազանը անոնց Հոգեկան եւ մրտաւոր պատրաստութեան մասին իր վկայութիւնը տալէ ետք, նորընծաները ուխտեցին նոյնիւր 159 Հերձուածողները եւ աշակերտիլ Եկեղեցւոյ սրբազան եւ ուղղափառ Հայրապետներուն: Յետոյ ինքնալստան Հեշտով արտասանեցին մեր եկեղեցւոյ հաւատամքը, Ս. Գրիգոր Տաթեւացիի բանաձեւումով:

Յաջորդ օր, 29 Մայիս, Հոգեգալստեան Կիրակին, ցնծութեան օր մը եղաւ Ս. Աթոռիս համար: Երեք նուիրեալ երիտասարդներ կու գային Հանդիսաւոր ուխտով եւ ձեռնադրութեամբ իրենց կեանքը կապել սրբազան այս Հաստատութեան:

Օրուան պատարագիչն էր Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Աճէմեան: Իսկ ձեռնադրութեան խորհուրդը կատարեց Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, որ «Ճաշու» Գիրքէն առաջ բազմեցաւ Աւագ Պորանին ղիմաց, եպիսկոպոսական զգեստաւորումով, մինչ ընծայեալները, առաջնորդութեամբ Պարտաւիժակ եւ Լուսարարապետ Սրբազանին, ձախակողմեան աստիճաններէն կը բարձրանային Աւագ Սեղան: Շատ չանցած, «Աստուածային եւ երկնաւոր շնորհ» Հոգեգմայլ շարականը կ'երգուի եւ երեքն ալ կը դառնան ժողովուրդին ձեռամբարձ՝ ի նըշան աշխարհէ իրենց հրաժարման, մինչ դպիրներ ի ղիմաց ժողովուրդին կը կրկնեն երիցս «արժանի են»: Կը հրաժարէին այլեւս աշխարհէն, կոչուելու համար «ի սարկաւազութենէ ի քահանայութիւն Ս. Եկեղեցւոյ» եւ այդ՝ ըստ վկայութեան անձանց իրեանց:

Նորին Ամենապատուութիւնը ապա իր ձեռքերը խաչաձեւ կը դնէ իւրաքանչիւրի գլխուն վրայ, ընկով յատուկ աղօթքներ:

Այս կէտին ձեռնադրութիւնը կ'ընդհատուի, կը կարդացուին ծաշու Գիրք եւ Աւետարան եւ կը կատարուի ընծայից վերաբերում:

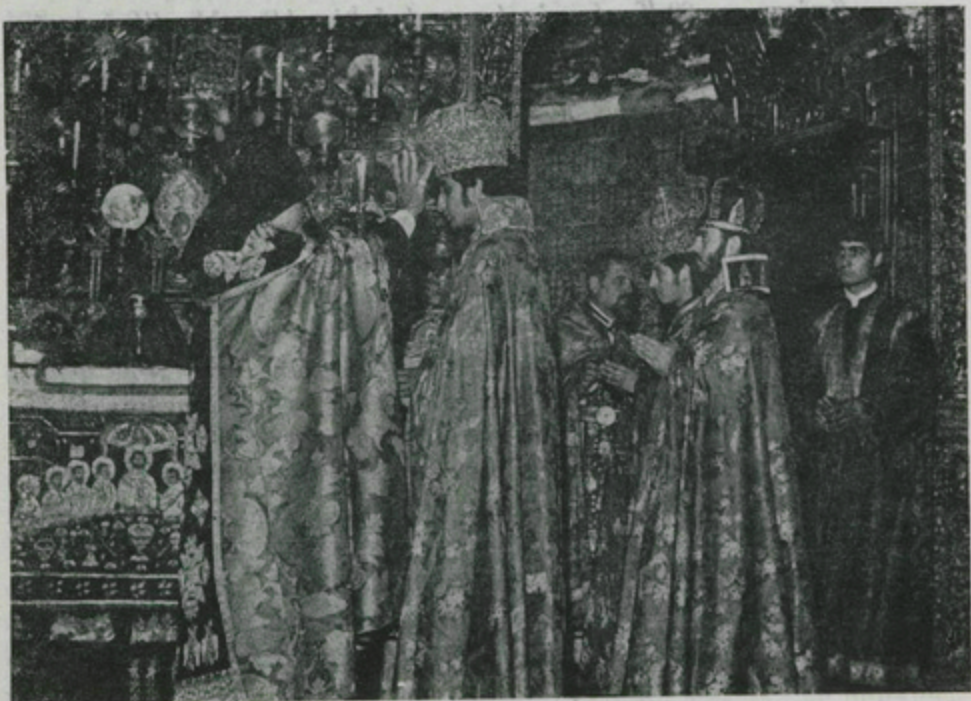
«Ողջոյն»էն առաջ կը սկսի երկրորդ եւ ամէնէն խորհրդաւոր մասը ձեռնադրութեան: Ընծայեալները ուրոյն աղօթքներով կը ստանան պատարադիչի զգեստաւորման բոլոր մասերը — սաղաւարտ, փորուրար, գօտի, չուրջառ եւլն: Կը քաշուի Աւագ Սեղանի վարագոյրը, եւ երկու վայրկեան ետք, երբ դպիրներ երգած են արդէն «Պորհուրդ խորին»ը, գաշն ու Հոգեգմայլ, անոնք ալ պատրաստ են ընդունելու իրենց ճակատներուն վրայ սրբալոյս Միւռնի օծումը:

«Առաքելոյ աղանոյ» օրուան տօնին յատուկ շարականի երգեցողութեամբ Ս. Սեղան կը բերուի Ս. Միւռնի աղանին: Ամենապատու Սրբազանը, կ'օժէ նորընծաներէն իւրաքանչիւրին ճակատն ու ձեռքերը, այդ առթիւ տալով անոնց նոր անունները — Այսպէս, Հրանդ Սահաւազ կը վերակոչուի Տ. Կոմիտաս, Սերոր Սարկաւազ՝ Տ. Բարսեղ, իսկ Սիմոն Սարկաւազ՝ Տ. Եղնիկ: Ապա, կարճ աղօթքէ մը ետք, ձեռնադրիչ Սրբազանը կը փոխանցէ անոնց Ս.

Սկիւզը, իշխանութիւն շնորհելով անոնց կատարելու Ս. Պատարագի խորհուրդը: Նորընծաները յետոյ տուին իրենց անդրանիկ օրհնութիւնը ժողովուրդին, պահէն թելադրուած յուզումէն դողդոջուն ձայնով:

Սարկաւազը կը ձայնէ «Ողջոյն տուք միմեանց» եւ Պատրիարք Սըրբազանէն սկսեալ մինչեւ յետին միարանը Աւագ Սեղան բարձրանալով կը համբուրեն նորած ճակատն ու աջը արեղաներուն: Նոյնը կ'ընէ ժողովուրդը քիչ ետք, երբ Ատեանին դիմաց շարուած, երեք նորընծաները կը վերծանէին իրենց առջեւ գրակայներու վրայ բացուած Աւետարանները:

Պատարագիչ եւ Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի Վերատեսուչ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս իր քարոզի ընթացքին յորդորեց նորընծաները որ շարունակողները ըլլան մեր երանելի նախնիքներու գործին, որոնց անգնահատելի զոհողութիւններուն շնորհիւ է որ մենք այսօր այսքան նախանձելի դիրքի ենք տիրացած քրիստոնէական միջազգային այս ոստանին մէջ: Մաղթեց որ նորընծաները լեցուին Ս. Հոգիի շնորհներով, ինչպէս Առաքեալները լեցուեցան անով Պենտեկոստէի օրը, վերնատան հրաշքին ընդմէջէն:



Ն. Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը կը կատարէ ձեռնադրութիւնը երեք ընծայեալներուն:

ՎԵՂԱՐԻ ՏԸԻՉՈՒԹԻՒՆ

Ս. Պատարագի աւարտին կատարուեցաւ նորընծաներու վեղարի տուիւթիւնը: Այս արարողութիւնը կը բաղկանայ Ս. Գրոց ընթերցումներէ, Ս. Անտոնի նուիրուած շարականներէ եւ քանի մը մեծ աղօթքներէ: Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, աղօթքներու աւարտին, կը վերցնէ երեքին գլուխէն ստրկաւագական ջրբուրդ եւ կը շնորհագարդէ անոնց գլուխները կուսակրօնութեան խորհրդանիշը եղող վեղարով:

Քիչ է տալիս, Միաբանության սեղանատան մէջ կատարուեցաւ աւանդական ճաշկերոյթը, որուն ընթացքին, նորընծաներուն կողմէ խօսք առաւ Հոգւ. Տ. Եղնիկ Արեղայ, եւ իր եւ իր ընկերներուն հաւատարմական ջերմ զգացումները արտայայտեց հանդէպ այս Հաստատութեան ու իր արժանաւոր Գահակալին, որ խրատական-յորդորականով մը փակեց ճաշկերոյթը:

Նորընծաները ապա դացին Չամ-Թաղ, նախկին Ժառանգաւորաց Վարժարանի չէնքին մէջ անցընելու իրենց առանձնութեան շրջանը: Իրենց առաջնորդ ու դաստիարակ նշանակուեցաւ Վարժարանի Փոխ-Տեսուչ Հոգւ. Տ. Գեղարդ Արդ. Տաւուշարեանը:

Ստորեւ կու տանք ամփոփ կենսագրականը նորընծաներուն:

Հոգւ. Տ. Կոմիտաս Արդ. Շերալէք-ճեան, աւագանի անունով Հրանդ, ծնած է Կ. Պոլիս, 1955ին: Նախնական կրթութիւնը ստացած է Թաղային Պէղազեան վարժարանին մէջ, ուրկէ 1965ին անցած է Եսայեան վարժարանը, որուն նախակրթարանի ընթացքը աւարտած է 1968ին եւ ընդունուած Մխիթարեան Երկրորդական վարժարան: Յաջորդ տարի Երուսաղէմ գալով կ'աշակերտի Ս. Աթոռի Ժառանգաւորաց Վարժարանին, որուն ընթացքը կ'աւարտէ 1973ին: Անկէ յետոյ կ'ուսանի Ընծայարանի բաժնին մէջ: Սարկաւազ ձեռնադրուած է 1974ին:

Հոգւ. Տ. Բարսեղ Արդ. Գալէմսէրեան, աւագանի անունով Սերոր, ծնած է Ճըսըր Ծուղուր (Սուրիա), 15 Օգոստոս 1954ին: Փոքր տարիքին, Երնողքին հետ փոխադրուած է Քէսապ, քանի մը տարի յաճախելով տեղւոյն ազգային վարժարանը: 1965 Հոկտեմբեր 10ին, իր հօրեղոր՝ Գերշ. Տ. Վահան Եպս. Տէրեանի միջոցաւ կ'ընդունուի Ս. Աթոռի Ժառանգաւորաց Վարժարանը: 1974ին կ'աւարտէ վարժարանի հնգամեայ շրջանը եւ 1975 Յունիս 28ին կը ձեռնադրուի սարկաւազ, ձեռամբ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Աճէմեանի: Վերջին երեք տարիներուն աշակերտած է Ընծայարանի բաժնին:

Հոգւ. Տ. Եղնիկ Արդ. Պալեան, աւագանի անունով Սիմոն, ծնած է 1956ին, Միտեհ զիւղը, Մէրտին նահանգին մէջ: Չորս տարի յաճախած է տեղւոյն պետական դպրոցը: Ապա ընտանեօք փոխադրուած է Պոլիս, ուր յաճախած է Պէղճեան վարժարան: 1968ին Երուսաղէմ գալով չորս տարի կ'աշակերտի Ս. Թարգմանչաց վարժարանին: 1972ին կ'անցնի Ժառանգաւորաց Վարժարան, ապա 1974ին՝ Ընծայարանի բաժնի, ընդունելով Ուրարակի բաժնին: 1977 Մարտի 26ին ձեռնադրուած է Սարկաւազ, ձեռամբ Գերշ. Տ. Շահէ Արք. Աճէմեանի:

Յաջորդ Կիրակի, 5 Յունիս, դարձեալ կատարուեցաւ քահանայական ձեռնադրութիւն: Նախօրը օրը, Շաբաթ, 4 Յունիս, երեկոյեան ժամերգութիւնը կատարուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին մէջ, որուն աւարտին կատարուեցաւ քահանայական կոչման արարողութիւնը Սիմոն Սրկ. Էրկիւնեանի: Կիրակի օր, առաւօտուն, Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Երուսաղէմի Տաճարի վերնատան մեր մատուռին մէջ: Պատարագեց եւ նորընծային

քահանայական ձեռնադրութիւնն ու օծումը կատարեց Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարիկեան: Տասնամեակներէ ի վեր առաջին անգամն էր որ նմանօրինակ արարողութիւն մը տեղի կ'ունենար յիշեալ եկեղեցիին մէջ եւ առաջին քահանայական ձեռնադրութիւնն էր զոր կը կատարէր Գերշ. Տ. Կիւրեղ Սրբազանը: Յուզիչ էր պահը երբ ընծայեալը ձեռամբարձ կը դառնար ժողովուրդին, ի նշան աշխարհէ հրաժարման: Պատարագիչի զգեստներու զանազան մասերը իրենց ուրոյն աղօթքներով ընդունելէ ետք կը հասնի օծման եւ անուանափոխութեան խորհրդաւոր պահը: Ընծայեալը վերակոչուեցաւ Տ. Սեպուհ Արեղայ: Յետոյ Պատարագիչ Սրբազանը տուաւ անոր իշխանութիւն խորհրդակատարելու Ս. Պատարագը՝ Ս. Սկիւի յանձնումով: Երբ կը վերջանայ ձեռնադրութեան բաժինը եւ կը վերսկսի Ս. Պատարագը ու սարկաւազը կը ձայնէ «Ողջոյն տուք միմեանց», Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը (որ ներկայ էր սկիզբէն) նախ եւ ապա Հոգեւորէ Հայրեր բարձրանալով բեմ, կ'ողջադուրսին իրենց միաբանակից նոր եղբոր հետ, համբուրելով նորած ճակատն ու աջերը նորընծային:

Ս. Պատարագէն ետք, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը կը կատարէ վեղարի տուջութիւնը նորընծային: Յատուկ աղօթքներէ ետք նորընծան կ'ընդունի վեղարը իր զխումն:

Նորընծան ապա մնաց Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս, անցնելու համար առանձնութեան եւ ապաշխարութեան իր շրջանը, նախ քան ձեռնադրումը իր պաշտօնին: Այս շրջանի իր վարժիչ-ուսուցիչն էր Հոգշ. Տ. Նուրհան Վրդ. Մանուկեան:

Հոգշ. Տ. Սեպուհ Արդ. Էրկիւմեան, աւագանի անունով Սիմոն, ծնած է 1956ին, Սեբաստիոյ Կէմէէէկի շրջանը, եւ փոքր տարիքէն ծնողքին հետ փոխադրուած է Պոլիս, ուր իր նախնական կրթութիւնը կը ստանայ Ֆէրիդիւղի ազգային վարժարանին մէջ: 1970ին կը դիմէ եւ կ'ընդունուի Ս. Աթոռոյ ժառանգաւորաց Վարժարանը: Ուրար կը ստանայ 1975ին: Ատեն մը սրբատեղիներու մէջ ծառայելէ յետոյ, 1976 Նոյեմբեր 28ին կը ձեռնադրուի սարկաւազ՝ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարիկեանէ: Իր մէջ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ծառայութեան զօրաւոր փափաքն ու կոչումը զգալով կը դիմէ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր, որպէս կուսակրօն քահանայ ընդունուելու համար Միաբանութեան չարքերէն ներս եւ 1977 Յունիս 5ին, դարձեալ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիսկոպոսի ձեռամբ, կը ձեռնադրուի արեղայ, Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ:

«ՍԻՈՆ», ի սրտէ կը շնորհաւորէ չորս Հոգեշնորհ Հայրերը եւ կը մաղթէ որ ըլլան «մշակ առանց ամօքոյ» ի փառս մեր Ս. եկեղեցիին:

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳԱԽԱԶԱՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԸԻԶՈՒԹԻՒՆ

24 Ապրիլին, Աշխարհամատրան Կիրակիին, Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գարիկեան, Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ մատուցած իր անդրանիկ եպիսկոպոսական Ս. Պատարագի ընթացքին, «Ճաշու» Գիրքէն առաջ, Վարդապետական Գաւազանի իշխանութիւն շնորհեց Ս. Աթոռի Միաբաններէն Հոգշ. Տ. Ռուբէն Արդ. Յովակիմեանի:

Հայր Ռուբէն կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուած էր 1973ին, Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոսէն: Վերջին երկու տարիներուն վարած է Ս. Աթոռի ժամօրհնողի պաշտօնը:

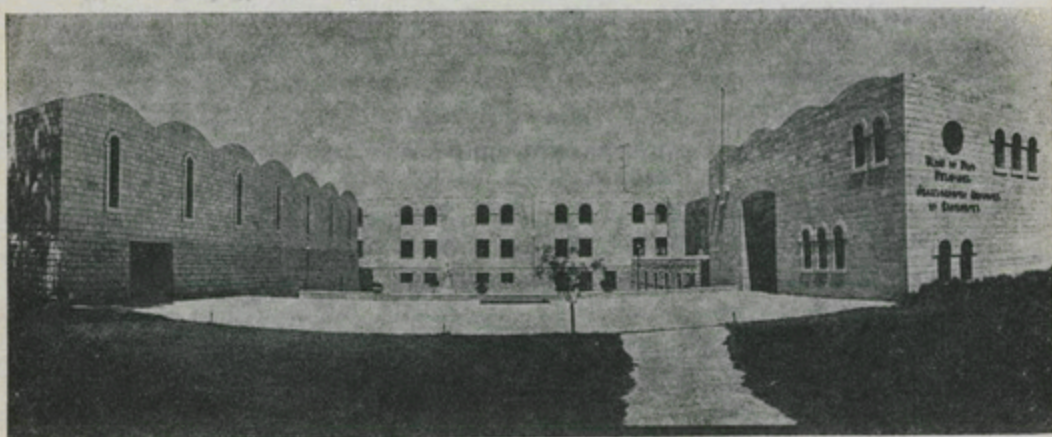
ՍԻՈՆ, ի դիմաց Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան, կը շնորհաւորէ
Հոգւ. Հայրսուրբը եւ երկար ու արդիւնաւոր պաշտօնավարութիւն մը կը մագ-
թէ իրեն:

ՈՒՐԱՐԻ ՏԸԻԶՈՒԹԻՒՆ

Ուրբաթ, 1 Ապրիլին, գեշերային Ս. Պատարագի պահուն, Լուսարա-
րայեա Ս. Հօր Հաւանութեամբ, Ս. Յարութեան Տաճարի Տեսուչ Հոգւ. Տ.
Վաղարշ Վարդապետ Ուրար կրելու արտօնութիւնը տուած է Տրց. Սարգիս Փի-
լիպպոսեանին:

Բարեկարգ Տիրացուն ծնած է Պրիւքսէլ, Պէլճիքա, ուրիշ բնտանեօք փոխադրուած է Մարտէյլ: Իր մայրենի եկեղեցիին ծառայելու ջերմ փափաքը զգալով, 1975ին եկած է Ս. Քաղաք եւ արձանագրուած որպէս միաբան, ծառայելով Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս, որուն սեղանապետութեան պաշտօնն ալ ստանձնած է այժմ:





ԺԱՌԱՆԳԱԽՈՐԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԵՒ ԸՆԺԱՅԱՐԱՆԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀՈՒՆՉՔԸ

1977 Յունիս 18ին, Ալեքս եւ Մարի Մանուկեան Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի տարեւլերջի Հանդէսին, Ամեն. Պատրիարք Սըրբազան Հօր ձեռքէն իրենց վկայականները ստացան երկու շարք ընթացաւարտներ. — Ժառանգաւորաց Վարժարանի Հինգերորդ դասարանը աւարտող եօթը վկայականներ՝

Տիրացու Գրիգոր Կիւլէտերեան
Տիրացու Եմովք Պաշալեան
Տիրացու Խաչիկ Սիւյիւքեան
Տիրացու Հրաչ Քէշիշեան
Տիրացու Յակոբ Տէմիրեան
Տիրացու Ներսէս Թաշեան
Տիրացու Սարգիս Գրամեան

եւ Ընծայարանը աւարտող երեք ընծայացուններ, որոնք մի քանի օրեր առաջ մատուցած էին իրենց անդրանիկ պատարագը.

Հոգշ. Տ. Կովստաս Արդ. Շէրպէրեան
Հոգշ. Տ. Բարսեղ Արդ. Գալէմտէրեան
Հոգշ. Տ. Եզնիկ Արդ. Պալեան

Այս տարուան Հանդէսին ամենէն սրտառուչ տեսարանը կը ներկայացնէին նորընծայ երեք արեղանները, որոնց գլխուն դրուած վեղարը չէր յաջողած ծածկել իրենց դէմքին թարմ պատանեկութիւնը: Անոնք նստած էին Միաբանութեան շարքի վերջաւորութեան եւ ուսանողական խումբին գլուխը: Թէեւ Միաբան, Հոգեղալուստի տօնին ընդունած Ս. Միւռնիկ օծումը իրենց ճակատին եւ ձեռքերուն եւ մատուցած իրենց անդրանիկ պատարագը, անոնք սակայն եկած էին ստանալու Ընծայարանի վկայականը պաշտօնական Հանդիսաւորութեամբ եւ լսելու իրենց ճշունակ բանքը Ալեքս եւ Մարի Մանուկեան Վարժարանին: Անոնք, Տեսչութեան աչքին, անդրանիկ պտուղներն էին տասը տարե-

ներ առաջ մշակուած ուսումնական ծրագրին, որ իր կատարումին կը հասնէր նորակառոյց չէնքին մէջ, աստուածային օրհնութեան մը ամբողջ դեղեցկութեամբ:

Տասը տարիներ առաջ վերակազմուեցաւ եւ հիմնապէս վերամշակուեցաւ Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի ուսումնական ծրագիրը: Նպատակն էր Ժառանգաւորաց Վարժարանի բաժինը բարձրացնել երկրորդական վարժարանի մը մակարդակին, յատուկ զարկ տալով հայերէն լեզուի, տնտեսական եւ գրականութեան կողքին՝ անգլերէն լեզուին եւ գիտութեանց, պատրաստելով աշակերտները ըստ անգլիական ծրագրին, մասնակցելու համար General Certificate of Education-ի քննութիւններուն (University of London): Անհրաժեշտ նկատուեցաւ հինգ տարիներու ծրագրով մը, փոխանակ չորսի, իրականացնել սոյն նպատակը, բազմացնելով նաեւ դասապահերը, արդիականացնելով դասաւարտները եւ հրաւիրելով երիտասարդ ուսի՝ իրրեւ ուսուցիչ:

Այս տարի, առաջին անգամ ըլլալով իրականացաւ նաեւ հնգամեայ ուսումնական ծրագրի այս մասը եւ եօթը աշակերտներ ստացան իրենց վկայականները, անցնելէ ետք Ժառանգաւորաց Հինգերորդ դասարանի աւարտական քննութիւնները, ինչպէս նաեւ G.C.E.-ի քննութիւնները:



Նորընծաները Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ, Ն. Ամեն Պատրիարք Ս.

Հօր եւ վերատեսուչ Գեորգ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոսի հետ:

Ըստ նոր ծրագրին, Ընծայարանի բաժինն ալ երեք տարիներու իր աւանդական դասընթացքի դրութիւնը փոխեց եւ որդեկրեց չորս տարիներու ծրագրի մը, աստուածաբանական եւ հայագիտական լուրջ պատրաստութիւն մը ապահովելու համար չրջանաւարտներուն:

Տասը տարիներու համբերութեան, տքնաջան աշխատանքի եւ յամառ յարատեւութեան առաջին պտուղն էին երեք նորընծայ արեղաները, որոնք իրենց վկայականները ստացան Ամեն. Պատրիարք Սրբազանէն:

Անցնող տասր տարիները եղան փոխանցման տարիներ, որոնց ընթացքին ժառանգաւորաց Վարժարանը եւ Ընծայարանը շարունակեցին սովորական իրենց կեանքը եւ տուին մեր Ազգին եւ Եկեղեցիին՝ պատրաստուած ուսուցիչներ եւ հոյլ մը նուիրուած եկեղեցականներու, որոնք այժմ կը ծառայեն աշխարհի չորս ծագերուն ցրուած մեր եկեղեցիներուն մէջ, կամ կը շարունակեն իրենց ուսումը օտար համալսարաններէ ներս: Այս տարուան չրջանաւարտները առաջիններն են սակայն որոնք, եկած իբրեւ մանուկներ ինը կամ տասր տարիներ առաջ, լման եւ ամբողջական կերպով կ'աւարտեն ինը տարիներու դասընթացքը մեծ յաջողութեամբ:

Ժառանգաւորացի հին շէնքէն՝ Ալեքս եւ Մարի Մանուկեաններու եւ րախտաւոր անունը կրող նոր շէնք փոխադրութեան հետ, Հայ մասւորական, եւ եկեղեցական կեանքին համար պատրաստուող ուսանողութիւնը փոխադրուեցաւ նաեւ ուսումնական հին ծրագրէն նոր ծրագրին, որով նիւթական եւ կրթական նոր պայմաններու մէջ, անոնց միտքն ու հոգին կը ծաղկին ու կ'ուսնան կազմելու համար եկեղեցական եւ ազգային դիտակցութիւն մը, որ անկախութիւնն է աշտօրուան Հայութեան:

Այս առթիւ երախտագիրտութեան եւ շնորհակալութեան յատուկ պարտք մը կը զգանք մեր մեծ ու փոքր բարերարներուն նկատմամբ, որոնք չբողացան ու չեն զլանար բնաւ նիւթապէս օգնելու եւ բարոյապէս զօրամղիկ կանգնելու մեր գործին: Սրտի խոր կսկիծով կը յիշատակենք նորոգ վախճանեալ Հայկ Գալուստեանը, որ տարիներով եղաւ բարերարը տասը ուսանողներու եւ ուղեց միշտ իր անունը պահել մեր բարերարներու ցանկին գլուխը, մինչեւ վերջին օրը: Սունկ ու աղօթք իր յիշատակին:

Յաւէտ երախտագարտ պիտի մնանք Երուսաղէմի Պատրիարքութեան Բարեկամներու Միութեան, որոնք ամէն տարի կը տքնին ու կը ջանան որպէսզի ապահովեն մեր պիւտճէն: Յատուկ զգացումով կը յիշատակենք մեծասիրտ Տատուր Տատուրեանը, ազնուասիրտ Սուրէն Ֆէստեանը, մեծ բարերար Տքթ. Վարդգէս Մկրտիչեանը, ազնուափայլ Տիկին Յլօրա Սարգիսեանը, բարեկամութեամբ զեղուն Տիգրան Կրէկըրին եւ բոլոր անձնաւորութիւններն ու հաստատութիւնները, որոնք տարիներէ ի վեր կը հովանաւորեն մեր Դպրեմանքը:

Երախտագիրտութեան պարտք ունինք Տքթ. Բերկրուհի Սյամեանի եւ Տքթ. Վազգէն Բարսեղեանի հանդէպ, որոնք տասը տարիներ առաջ մինչեւ Երուսաղէմ եկան, իրենց կրթական մեծ փորձառութենէն բաժին հանելու համար ուսումնական վերամշակուած ծրագրի պատրաստութեան եւ ամբողջացման եւ մօտէն հետեւեցան անոր զարգացման եւ զործադրումին:

Անհուն շնորհակալութեան մեր վերջին բայց ոչ վերջնական խօսքը կ'երթայ Վաեմաշուք Տիար Ալեքս եւ Տիկին Մարի Մանուկեան բարերարներուն, որոնք իշխանական նուիրատուութիւններով եւ բարձր հովանաւորութեամբ կարելի ըրին վերածնունդը ժառանգաւորաց Վարժարանին եւ Ընծայարանին:

Անցնող տասր տարիներուն, Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը քսանհինգ հոգեւորականներ արամազրեց Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկաներու, Եւրոպայի, Ասիայի եւ Աւստրալիայի թեմերուն: Կը հաւատանք թէ նոյն թափով պիտի շարունակուի ճաճանչումը Ալեքս եւ Մարի Մանուկեան Ընծայարանին, եւ իրենց կոչումին համար պատրաստուած մշակներ պիտի երթան Երուսաղէմէն տանելու համար Սփիւռքի Հայութեան հոգեւոր եւ մտաւոր հովուութեան իրենց ծառայութիւնը:

ՇԱՀԷ ԱՐՔԵՊՍ. ԱՃԷՄԵԱՆ
Վերապետուչ

Հ Ա Ն Գ Ի Ս Տ

ԲԱՐԵՐԱՐ ՏԻԱՐ ՀԱՅԿ ԳԱՎՈՒՔԺԵԱՆԻ

Մէկ զարու արդար վաստակը ուսին, այս աշխարհէն Ապրիլ 26ին յաւիտ բաժնուեցաւ իր իշխանական բարերարութիւններով հռչակուած, ամբողջ Հայութեան սիրելի եւ Սուրբ Աթոռիս անկեղծ ու հաւատարիմ բարեկամ՝ Հայկ Գալուսեան:

Հանդուցեալը այն տիտաններէն էր, որոնք հետզհետէ կը հեռանան, Հայ կեանքէն ներս ձգելով բաց մը՝ զոր լեցնել զրեթէ անկարող ենք: Ու այս ճիշդ է մասնաւոր Տիար Գալուսեանի պարագային, անհատի մը՝ որ աւելի քան կէս դար առանձինն ազգային հաստատութիւն մըն էր, դործօն, կենսունակ, բայց մասնաւորաբար եկեղեցասէր ու ազգասէր: Մահեր կան որոնց կը սպասենք, զորս կ'անկնկալենք, որոնց մօտալուտ ժամանումին զրեթէ վարժուած ենք. այլ երբ անոնք գան, անանկեալը մեզ կը հարուածէ, կը չմեցնէ եւ աւազանքի հառաչները կը քարանան մեր շրթունքներուն:

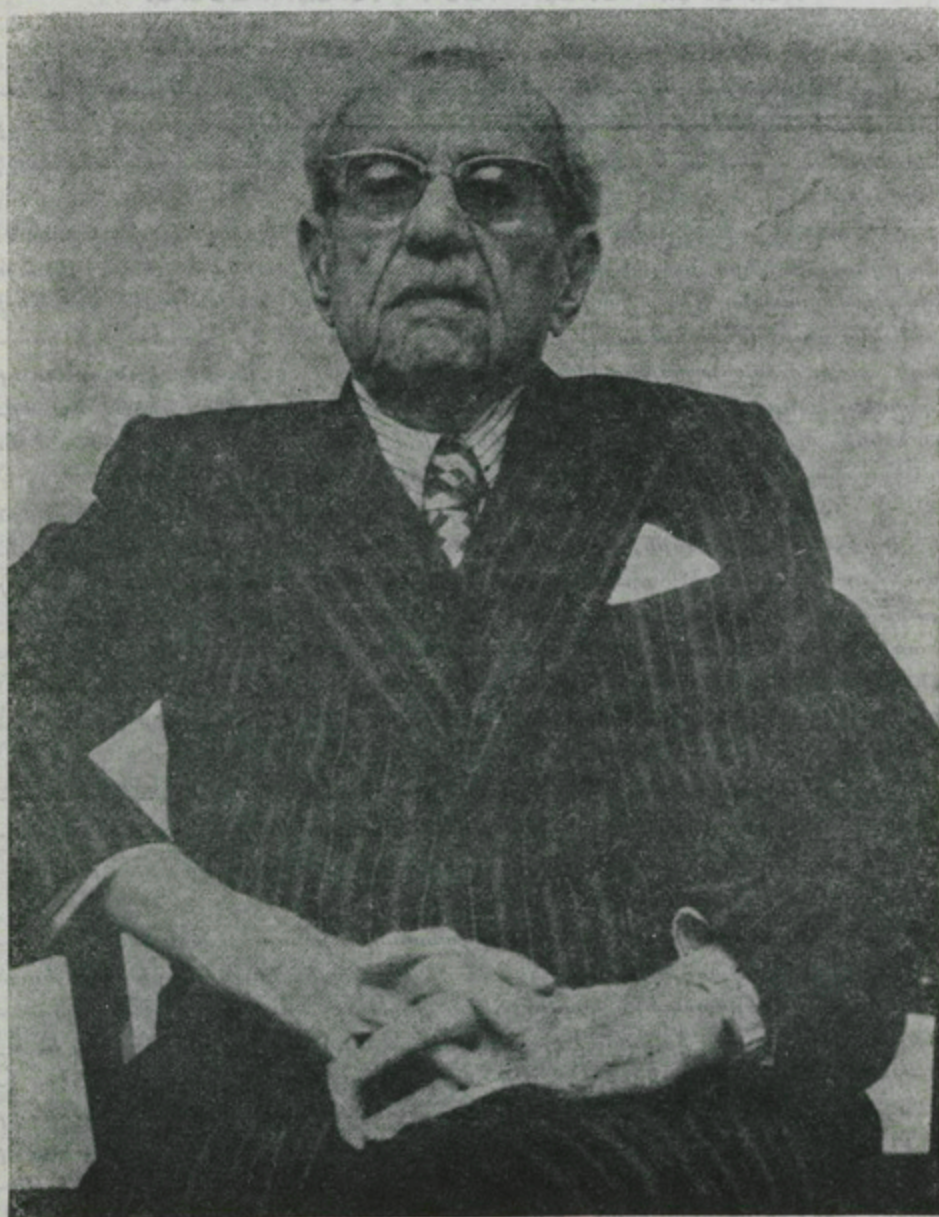
Տիար Հայկ Գալուսեանի մահը հարուածող այդպիսի անանկեալ մըն է. որովհետեւ մենք երբեք չվարժուեցանք այն դադափարին թէ ան կրնար բաժնուիլ ու հեռանալ. չէ՞ որ եօթնասունհինգ տարի անընդհատ հոն էր, բոլոր բարի գործերուն զուլը, նախաձեռնարկը, կազմակերպողն ու անվատ զործադրողը. եւ մանաւոր, չէ՞ որ իրեն հետ մենք եւս գիտէինք թէ որքան ընկերներ ունէր տակաւին, թէ կային ծրագիրներ՝ որոնց մտածումովը կ'անցընէր իր վերջին օրերը, առանց յոգնելու, խոնջէնքին ջլատիչ ուժը առանց ըզրալու:

Տիարն մը, այո՛, հանդուցեալ Բարերարը, որ հարիւրերկու տարիներէն՝ աւելի երիտասարդ էր քան կեանք մտնող պատանիները, որուն իմացականութիւնը աւելի պայծառ էր, աւելի թափ ու թռիչք ունէր զար մը ամբողջ աշխատելէ վերջ իսկ՝ քան ուղեղները երիտասարդներուն:

Շառաւիղը բարեհամբաւ գերդաստանի մը — որուն անդամները «Պոլսոյ Աթէնք»ին՝ Խաղաղիկի եկեղեցական եւ ազգային կեանքին սիւները եղած էին, եւ ուրկէ երիտասարդ Գալուսեան ակամայ հեռացեր էր 1895ի սարսափելի օրերուն, — ան իր անձով կը ցոլացնէր այն բոլորը ինչ որ գեղեցիկ եւ առաքինի է Հայ նկարագիրին մէջ: Իր հմայքը չէր բխեր իր հարստութենէն. իրեն հետ յարաբերութեան մէջ մտնող մարդիկ ամենէն առաջ կ'առնէին իր ընկերակցութենէն, անկեղծութենէն, կիրքի հասնող այն սէրէն զոր ունէր իր եկեղեցիին եւ ժողովուրդին հանդէպ. այս բոլորին ներկայութեան՝ նիւթականին արժէքը կը նսեմանար, կ'իջնէր երկրորդական կամ չորրորդական բանի, ծառայելու միմիայն իրրեւ միջոց իր բարի ծրագիրները իրականութեան վերածելու:

Ան եւ իր ազնիւ Տիկինը՝ Ալիս, քանիցս այցելեցին Սուրբ Աթոռ: Ամեն. Տ. Եղիշէ Պատրիարքի ընտրութենէն ետք, 1960ին, անոնք եկան Երուսաղէմ «տեսնելու» համար կացութիւնը եւ տեղւոյն վրայ հասկնալու եւ գնահատելու Երուսաղէմի տաղանային իրական պատճառներն ու հետեւանքները:

Իր իմաստութեամբ եւ փորձառութեամբ, տեսաւ ան թէ անհրաժեշտ էր վերջ տալ անտեղի եւ անարդար վերադրումներու, խաղաղած եւ իր կոչումին ներդրուած տեսնել Ս. Յակոբեանց բազմադարեան Աթոռը եւ զօրավիզ կանգնել անոր :



Տիար Հայկ Գալուստեան կը հաւատար թէ Սփիւռքի մէջ Հայ Եկեղեցին զօրացնելու համար չի բաւեր տեղւոյն վրայ միայն եկեղեցիներ կառուցանել եւ համայնքներ կազմակերպել, այլ անհրաժեշտ է նաեւ ուժեղացնել կեդրոնները՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը եւ Երուսաղէմը։ Եւ ան, ամէն առիթով եւ ամէն պէտքի առջեւ լայն բացաւ իր քսակը ու իր անսպառ սիրտէն բաշխեց առատօրէն։ Իր անունով՝ Ազգիս Վեհափառ Հայրապետը «Հայկաչէն» կոչեց

Արագածի լանջին կառուցուած կաթողիկոսական ամառանոցի հոյակապ շէնքը, շինուած Հայկ Գալուքեանի նուիրատուութեամբ:

Իր գործերուն եւ երկարատեւ կեանքին մէջէն Հայեւացող սքանչելի եւ կատարեալ Հայն է որ կը սղանք այսօր, Սուրբ Աթոռիս Բարերարը, որուն անձին հմայքը երկար ժամանակ պիտի փնտռուի ինչպէս Ամերիկահայութեան կողմէ, նոյնպէս եւ այստեղ, այս Հաստատութենէն ներս:

Բարերար հանդուցեալ Հայկ Գալուքեան ծնած էր Խասդիւղ (Պոլիս), 20 Օգոստոս 1875ին, միակ մանչ զաւակը հիւսուածեղէնի վաճառական Սարգիս Գալուքեանի՝ խորապէս բարեպաշտ Հայ մը, որ երկար տարիներ իր թաղի եկեղեցիին հոգաբարձուն եղած էր:

Հայկ Գալուքեան նախակրթութիւնը ստանալէ ետք յաճախած էր Պոլսոյ կեդրոնական Վարժարանը, զոր աւարտելով ընդունուած էր Պետական Գեղարուեստից Վարժարան, հետեւելով ճարտարապետական դժաւրութեան:

1895ի համատարած կոտորածներուն, երիտասարդ Հայկ իր ծնողքին ականաջ որոշումով փախած էր Իզմիր, ազգականներու մօտ, եւ երբ հոն ալ անապահով զգացած էր, ինքզինք նետած էր անգլիական նաւ մը, որ կ'ուղղւէր դէպի Միացեալ Նահանգներ: Փոթորկալից քսանութ օրերու ճամբորդութենէ մը ետք ան ոտք կը դնէր Նոր Ալիսարս ուրիշ Հայ փախստական երիտասարդներու հետ 20 Հոկտ. 1895ին, իր հետ ունենալով միայն իր աննուած կամքը:

Նիւ Եորքի նշանաւոր գորգալաճառ եղերարախտ Թալչանճեանի յանձնարարութեամբ, Գալուքեան հասնելէն քանի մը օր ետք արդէն իսկ գործի մօտած էր Հայու մը՝ Յակոբեանի գործատունը, չարաթական երեք տոլարի աշխատավարձքով, սորվելու համար նոր արհեստ մը, Լուսափորագրութիւնը, որ այդ օրերուն կը թուէր ապագայ խոստանալ:

Այդ օրէն մինչեւ իր խոր ծերութիւնը, Հայկ Գալուքեան անդուլ աշխատած էր, ի յայտ բերելով կազմակերպչական բացառիկ տաղանդ, նորութիւններու եւ բարեփոխութիւններու մասնաւոր կարողութիւն:

Անկախ իրր Ամերիկեան քաղաքացի իր ունեցած գովելի գործունէութենէն, Հայկ Գալուքեան Ամերիկահայութեան կեանքին մէջ աւելի քան եօթանասուն տարի տիրական դեր մը խաղցած է, զլիաւորելով եկեղեցաշէն կամ ազգասիրական ձեռնարկներ ու հանդանակութիւններ, իր անձին օրինակով իսկ համոզելով շատերը, եւ իր չըջապատի ծանօթ ազգայինները մղելով բարերարութիւններու:

Ան երկար տարիներ եղած է փոխ-Նախագահը Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան, յաջողութեամբ պսակելով ազգապարծան այդ Հաստատութեան հանդանակութեան զանազան արշաւները: Ան իր մասնաւոր դուրդուրանքին արժանացուցած էր Նիւ Եորքի Սուրբ Խաչ եկեղեցին, 1954ին դալն վերջնականապէս փրկելով նիւթական անապահով կացութենէ:

Նիւ Եորքի Մայր Տաճարին եւ Առաջնորդարանին շինութիւնը ամենէն աւելի իր ջանքերուն եւ յողնիլ չզիտցող աշխատունակութեան արդիւնքն էր:

Իր երեք-քառորդ դարու գործունեութեան առ ի զնահատութիւն, Ն. Ս. Պօսթիլն Տ. Տ. Վազգէն Առաջին Վեհափառ Հայրապետը զայն պարզեւտարրած էր Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան բարձրագոյն վարձատրութեամբ՝ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի ականակուռ չքանչանով։

• • •

Հանգուցեալ Հայկ Գալուքեան Սուրբ Աթոռիս անկեղծ բարեկամն էր, ինչպէս նաեւ աղնուստիրտ բարերարը։

Ան իր սիրտն ու քսակը լայն բացած էր Սուրբ Յարութեան Տաճարի նորոգութեան առիթով, եւ տարիներով եղած էր Ատենապետը նոյն նորոգութեան հանդանակութեան Ամերիկայի Յանձնախումբին, միշտ խրախուսելով իր ծանօթները եւ զանոնք մղելով օժանդակ կանգնելու Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան։ Անկախ իր իշխանական նուիրատուութենէն, ան իր հանգուցեալ ծնողքին յիշատակին Սուրբ Յարութեան Տաճարի հայկական բաժնին մէջ, Ուշաթափման մեծ պատին համար նուիրարեւեց Պաշկելովիւնը ներկայացնող մեծածաւալ խճանկար մը (Mosaic), հայկական մանրանկարչութեան ոճով եւ բացառիկ արուեստով իրագործուած, առարկան՝ Հայ թէ օտար բազմահազար ուխտաւորներու եւ այցելուներու հիացումին։

1964ին, Ամեն. Տ. Եղիշէ Ս. Պատրիարքը Հայկ Գալուքեանի լայն կուրծքը դարդարեց Ս. Յարութեան աղամանդակուռ չքանչանով։

Հանգուցեալ բարերարը տարիներ շարունակ հովանաւորներէն մին էր Սուրբ Աթոռիս Դպրեմանքին, ուր իր ծախսով տասը սաներ կը պահէր։

Եւ, պսակելու համար իր բարերարութիւնները Երուսաղէմի մէջ, ան հոյակապ նուիրատուութեամբ մը կարելի դարձուցած էր շինութիւնը եկեղեցիի մը՝ պատմական Սիոնի բարձունքին, հայապատկան այն հողին վրայ ուր դոյութիւն ունեցող զարաւոր վանքն ու մատուռը 1948ի պատերազմի ընթացքին եւ անկէ ետք քանդուել էին։ Իր ծնողքին անուանով կոչուած Սուրբ Սարգիս, այսօր այդ Տաճարին պատերը սկսած են բարձրանալ, հեռզհեռ շինելու համար հայկական եկեղեցական ճարտարապետութեան լուսաւորյն սկզբունքները իր մէջ ունեցող Աղօթքի Տունը, իրբեւ տեսական փառք զայն կարելի դարձնող մեծ Բարերարին։

Այս Հաստատութիւնը իր բազմադարեան կեանքին ընթացքին ունեցեր է իր բազում երախտաւորները, որոնք Աստուծոյ իրենց տուածէն առատ բաժին հաներ են Սուրբ Գլխադրին եւ Սրբատեղիներուն, եւ որոնց նուիրատուութիւններով շարունակեր է պլպլալ Լուսաւորչի Կանթեղը նաեւ հոս, յաւիտենական Երուսաղէմի մէջ, նուիրական Սիոնի բարձունքին վրայ։ Նորոգ հանգուցեալ Հայկ Գալուքեան եւս կու գայ միանալ այդ երանելիներու անմահ հոյլին, իր մեկնումէն ետք ալ շարունակելով բաշխել իր սրտին բարեքները։

Որքան արդար է իր պարագային կրկնել սրբազան խօսքը. «Երանի որ ունիցի յիշատակ ի Սիոն»։ Սերունդներ երախտադիտութեամբ եւ օրհնութեամբ պիտի յիշեն իր պայծառ անունն ու գործը։

Թող Ամենակարողն Աստուած իր արքայութեան արժանացնէ նորոգ հանգուցեալ Հայկ Գալուքեանը, որուն երկար կեանքը նուիրարեւում մը եղաւ Քրիստոսի Եկեղեցիին պայծառութեան եւ բարօրութեան համար։

«ՅԻՇԱՏԱԿՆ ԱՐԴԱՐՈՑ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՄԲ ԵՂԻՑԻ»։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Բարերար Տիար Հայկ Գավուբենանի մահուան տխուր առիթով, հետեւեալ հեռագիրները փոխանակուեցան Հայաստանայց եկեղեցւոյ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեանի եւ Ս. Աթոռիս Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ասլանեանի միջեւ :

27 Ապրիլ 1977, Նիւ Եորք

Ն. Ամենապատուութիւն

Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպս. Տէրտէրեան

Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի

Երուսաղէմ

Մեծ վիշտով կը տեղեկացնենք Ձերդ Ամենապատուութեան մահը մեր սիրելի Բարերար Տիար Հայկ Գավուբենանի: Յուզարկաւորութեան արարողութիւնը պիտի կատարուի Շարաթ առտու, Ապրիլ 30, Նիւ Եորքի Ս. Վարդան Տաճարին մէջ:

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐԳԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Առաջնորդ

Ի բացակայութեան Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր, Գերշ. Լուսարարապետ Ս. Հայրը հետեւեալ պատասխան-հեռագիրը ղրկեց.

27 Ապրիլ 1977, Երուսաղէմ

Գերաշնորհ

Տ. Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեան

Առաջնորդ Արեւելեան Թեմի

Նիւ Եորք

Խոր ցաւով տեղեկացանք Սուրբ Աթոռիս Բարերար Տիար Հայկ Գավուբենանի մահուան: Կը յայտնենք մեր անկեղծ ցաւակցութիւնները: Կը խնդրենք որ այրի Տիկին Գավուբենանի եւ ընտանիքի սգաւոր անդամներուն հաճիք փոխանցել մեր խորունկ վշտակցութիւնը: Թող Ամենակարողն Աստուած յաւիտեական հանգիստի արժանացնէ հանգուցեալի ազնիւ հոգին:

ՀԱՅՐԻԿ ԱՐԳԵՊՍ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Լուսարարապետ

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ՄԵՆՔ ԷԶՄԻԱԹԻՆ ՄԸ ՈՒՆԻՆՔ

Աստուածային զորքերը զարմանալի խորհուրդ մը ունին, բարձր՝ երկինքի նման, եւ խորունկ միանգամայն: Այդպիսի զորք մըն է Միածնին էջրրի Վաղարշապատ:

Այնքան ազգեր կային երկրի վրայ՝ մեծ եւ հզօր, բայց Միածնին իջաւ փոքր եւ տկար ազգի մը մօտ: Ո՞վ իջեցուց Միածնին իր երկնային կայանէն վար, քարքարուտ երկրի մը գիրկը: Ի՞նչպէս պատահեցաւ այդ անակնունկի հրաշքը:

Պարզ է այս հարցումին պատասխանը՝ Ս. Գրիգոր: Իր անտանկի չարչարանքները, մէկը միւսէն աւելի սարսռազղեցիկ, ցնցեցին Միածնին երկնանիստ գահը: Ան տեսած էր շատ մարտիրոսներ, բայց Գրիգոր կը գերազանցէր բոլորը: Տեսած էր իր առաջին վկային՝ Ստեփանոսի քարկոծումը եւ ոտքի կանգնած, որպէսզի քաջալերէ զայն իր հաւատքին մէջ: Գրիգորի բազմատեսակ տանջանքները արժանի էին աւելի բարձր գնահատութեան: Մանաւանդ որ Գրիգորի հետեւորդները պիտի կոչուէին դարէ դար տոկալու ահաւոր տանջանքներու եւ աննկարագրելի տառապանքներու:

Եւ ահա Միածնին ոսկեղէն ուռնակ մը ձեռքին իջաւ Վաղարշապատ, լոյսի շողեր ցանցեց ամէն կողմ, զարկաւ իր կոանը գետնին, սանդաղամետր սարսեցաւ, դժոխքի դռները տապալեցան: Հո՛ս պիտի շինէք, ըսաւ, իմ Եկեղեցին:

Հրամանը աստուածային էր, որուն առջեւ խրոխտ թաղաւորն ալ պիտի խոնարհէր: Աստուածահիմն եկեղեցին անխախտ հիմեր կ'ուզէր: Հզօր թաղաւոր էր Տրդատ. ելաւ Արարատ լեռ, ութը հսկայ ժայռեր պոկեց, դրաւ իր կոնակին եւ բերաւ Վաղարշապատ: Նոր Եկեղեցիին հիմերը պատրաստ էին:

Բարձրացաւ շէնքը, եւ Աստուած եկաւ հաստատուեցաւ իր Տունը: Ըսաւ Գրիգորին. Հո՛ս դիմ քու Աթոռդ, եւ իբրեւ իմ փոխանորդս տէր եղիր այս ժողովուրդին: Յուզուեցաւ Գրիգոր: Ես տկար մարդ մըն եմ, ըսաւ, ի՞նչպէս կրնամ պաշտպանել այս ժողովուրդը: Արցունքի կաթիլներ ինկան իր աչքէն: Հրեշտակները փութացին իսկոյն, չթողուցին որ Գրիգորի արցունքները գետին իյնան. առին զանոնք մաքուր կանթեղի մը մէջ եւ տարին երկինք:

Գուն տկար չես, ըսաւ Միածնին, Աստուծոյ զօրութիւնը տկար համարուածներու միջոցաւ է որ կը հրաշագործէ: Բայց որպէսզի քու ժողովուրդըդ ապահով զգայ՝ ահաւասիկ Տրդատի թուրը պահապան կը դնեմ Արաղածի դադաթին, քու արտասուաշող կանթեղիդ մօտ, եւ անոնք կը մնան այնտեղ յաւիտենապէս՝ իմ յաւիտենական լեռներուս նման:

Միածնահիմն Տաճարին շողախններ հազիւ չորցած էին, անոր ամբու-
թիւնը փորձելու համար եկաւ Մաքսիմին կայսրը: Այդ Տաճարը իմ աչքիս մէջ
փուշ մըն է, բայց հեթանոս բռնակալը, մէջտեղէն պիտի վերցնեմ զայն: Առաւ-
իր բանակը եւ սկսաւ յառաջանալ դէպի Վաղարշապատ. բայց չկրցաւ հոն հաս-
նիլ. Տրդատի Թուրը եւ անոր ետին կանգնած հայ զօրքերը շարաշար կռիւնքին
գինքը, եւ բռնակալը հեռացաւ գլխիկոր:

Թագազարդ ուրիշ գլուխ մը հեռուէն կը դիտէր այս տխտանեան պայ-
քարը, որ մեծապէս կը շահագրգռէր զինքը: Միտքը պղտորած մի՛ճակ մը ու-
նէր: Խանդարուած էր քունը: Պոռովայոյ կրակի մը յորձանքը պարուրած էր
զինքը: Աչքերը լայն բացած մէկ վար կը նայէր բարձրացող փուշին, մէկ վեր
կը նայէր կուտակուող ամպերուն: Յանկարծ կանդ առաւ. իր աչքերը դամուե-
ցան երկինքին. հոն նորանշան լոյս մը նշմարեց. քառաթեւ ձեւ ունէր այն, եւ
թրակերպ ծայր. լուսաշող դիւրեր շարուեցան անոր շուրջ եւ յուզումով կար-
գաց՝ «Ասով պիտի յաղթես»:

Շատ մըցակիցներ ու հակառակորդներ ունէր ան. մօտ էր բաղիւստի
օրը. հրամայեց որ Հոռիմէական բանակի դրօշակներուն վրայ այդ նշանը դը-
րոշմեն: Սկսաւ պայքարը հակառակորդներու հետ. սաստիկ էր պատերազմը,
բայց երկնային այդ նշանին զօրութիւնը ապահոված էր Կոստանդիանոսի յաղ-
թութիւնը: Տրդատի յաղթական Թուրէն Ժայթքած բոցավառ կայծերը սահ-
մանուած էին հրդեհելու Հոռիմէական կայսրութիւնը ծագէ ծագ, նոր արշա-
լոյս մը պարզեւելով տառապող մարդկութեան:

Հրաշալի լոյսը վառ ի վառ կը շողար Արագածի գագաթին եւ իր ճա-
ռագայթները կը զրկէր մինչեւ հեռուոր հորիզոններ: Հողեւոր էր այդ լոյսը
եւ կ'առաջնորդէր հողիի մարդոց: Տարիները կ'անցնէին շարան շարան: Եւ ա-
հա օր մը հողիի մարդ մը կ'աւ մէջտեղ, Մաշտոց կը կոչէին զայն, ուխտի ե-
լաւ դէպի Արագած, Լուսաւորչի կանթեղէն ջահ մը վառեց ու իջաւ վար: Լու-
սաւոր ջահը ձեռքին չրջեցաւ Հայաստան աշխարհը հիւսիսէն հարաւ եւ արեւ-
ելքէն արեւմուտք, ամէն տեղ բոցավառեց իմացական լոյսի կանթեղներ, Հա-
յաստանը վերածուեցաւ շողողուն ազամանդի:

Այդ անգին ազամանդը պէտք ունէր պաշտպանութեան: Մաշտոց զը-
տած էր միջոցը, երեսուն եւ վեց մարտկոցներ կազմեց եւ գետեզեց իր երկրին
սահմաններուն վրայ: Ազամանդը բարձրանչոյլ կը շողար. անոր աննման փայ-
լը քունը կը փախցնէր նախանձոտ եւ ընչաքաղց բռնաւորներու:

Ելաւ Յազկերտ. եւ մոխիրներու տակ պիտի թաղեմ, բայց, Լուսա-
ւորչի կանթեղը: Զեա կրնար, ըսաւ Վարդան, հրեղէն սուրը ձեռքին, հողեւոր
լոյսը չէ կարելի մարել մոխիրներու կոյտերով: Յամառեցաւ Յազկերտ. յա-
ռաջ քչեց իր փիղերը, որոնք զարնուեցան Մաշտոցեան մարտկոցներուն եւ փը-
լան կորակոր: Վարդանի հողին սեւեռուեցաւ ոսկեծղի մատնանի մը էջերուն
վրայ՝ անմահութեան կնիքով:

Ելաւ Գրիհոնը, ամբարտաւանութեամբ կը պարծէր եւ կ'ըսէր. Ես
Հայոց զօրքը նետիս կոթովը կը ցրուեմ: Լսեց Վահան. Տրդատի կայծակէ
թուրը ձեռքն առաւ, հեղ մը նայեցաւ վեր՝ Ս. էջմիածնի Կաթողիկէին, խա-
շակնքեց երեսը, խոյացաւ անարդ դաւաճանին վրայ, եւ նիզակի մէկ հարուա-
նով՝ լերդախոց տապալեց զայն անկենդան: Վահանի անունը արձանագրուե-
ցաւ Հայոց Ոսկեմատնանին մէջ՝ անջնջելի տառերով:

Եկաւ Մարամելիք, Հայոց ազգը լուծի տակ դնել կ'ուզէր: Իմացաւ Դաւիթ. խնց կայծակէ թուրը, վազեց բռնաւորին դէմ, զգետնեց զայն կիսա-կտուր: Ապա դարձաւ ետեւ, հեռուն լոյս մը կը չողար, Արագածի կանթեղն էր: Դաւիթի անունը երգի փոխուեցաւ. անմահական վէպ մը յաւերժացուց իր փառաւոր յիշատակը:

Եկաւ Ճէնկիզ Խան իր արիւնարբու հորդանքերով, քանդեց ու այրեց, բայց Հայութիւնը դիմացաւ ամէն տառապանքի, իր Լուսաւորչին պէս, եւ ողջ դուրս եկաւ մահուան անդունդէն:

Եկաւ Լէնկթիմուր իր խուժողութ հորդանքերով, այրեց ու քանդեց, ջարդեց ու կոտորեց, բայց Հայ ժողովուրդը տուեց ամէն տանջանքի, իր Լուսաւորչին պէս, եւ վերստին ապրեցաւ, շինեց ու շէնցուց Հայաստան աշխարհը:

Եկաւ շահ Աբաս իր անողոր զօրքերով, դերեց քեց Այրարատի Հայութիւնը, անորդի դարձուց Մայր Էջմիածինը, բայց Հայ ազգը դիմացաւ, իր Լուսաւորչին պէս, վերակերտեց իր տունը եւ ծաղկեցուց իր այգին:

Նոր դար՝ նոր աղէտ. Լուսաւորչի թոռները գեռ պիտի տառապէին իրենց նախահօր նման: Ահաւոր էր լուրը. Հայուն գոյութեան վտանդ կը ըս-պաւնար: Երկեց Անդրանիկ Տրդատի թուրը, ձեռք առաւ զայն, հեծաւ իր ըս-պիտակ ձին եւ իջաւ ասպարէզ: Կայծակէ թուրը կը չողար հրացայտ, կրակ կար Անդրանիկի աչքերուն մէջ, ոստիները բնկրկեցան: Անդրանիկ ետին դար-ձաւ, երկինքի եւ երկրի մէջտեղ կանթեղ մը լոյս կ'արձակէր. Լուսաւորչի կանթեղն էր, յաւիտենական խորհրդանիշը Հայուն հաւատքին եւ անմեռ կեն-դանութեան: Անդրանիկի անաղարտ անունը պարուրուեցաւ լոյսերով:

Մենք Էջմիածին մը ունինք, որուն վերեւ կը պլպլայ Լուսաւորչի Կան-թեղը եւ կը չողջողայ Տրդատի թուրը: Դարեր կու գան, դարեր կ'երթան, Էջ-միածինը կ'ապրի իր քարեղէն գոյութեամբ եւ հոգեղէն զօրութեամբ: Անոր լուսաշող ճառագայթները սահման ու արգելք չեն ճանճնար, կը թափանցեն ամէն տեղ ուր որ Հայ կայ, եւ կը ցուցնեն այն ճամբան որ կը տանի դէպի ան-մահութիւն:

ՆՈՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Տօն Ս. Էջմիածնի

12-6-77

ԳՐԱԿԱՆ

Ո Ս Կ Ի Դ Ղ Ե Ա Կ Ը

Դարեր առաջ, Վանայ ծովու եզերքին՝ դղեակ մը կար։ Մեծ ու զեղեցիկ էր ան, ոսկի էին անոր պատերը, ամէն մէկ պատուհանէն լուծք մը դոմէշ կրնար առանց նեղուելու ներս մտնել։ Մշտադալար պարտէզներ, կոհակ կոհակ, կիճնէին դարաստաններէն դէպի վարերը, մինչեւ ծով, որ զմրուխտ ակի մը պէս կը շողար լեռներու ծոցին։ Պարտէզի վարդենիներուն վրայ սրտի պէս արիւնոտ ծաղիկներ կը վառէին։ Թռչունները հազար գոյնով էին հոն, կ'երգէին այնքան անուշ, կախարդելու չափ ձմեռուան վհուկը, որ հոն մտնելու չէր համարձակեր։

Բայց անոնցմէ աւելին, զեղեցիկ էր ոսկի մազերով իշխանուհին։ Անոր աչքերէն կայծակներ կը փախէին, շրթներէն նուռ կը կաթէր, իսկ մազերէն ծովի պէս լոյս կը վազէր։ Կարելի չէր ըսել թէ ամպերը ձգեր էին զինքը թէ լեռը ծնած էր զայն։ Իսկ իշխանը ցօղի մէջ լուացուած ոսկիի նման էր։ Անոր աչքերը խորունկ էին ու փայլուն, հոգիներուն վրայ զով համբոյրի մը պէս բացուող։ Պալատին մէջ անոնք չէին զգար իրենց առանձնութիւնը, որովհետեւ կը սիրէին զիրար, և ժամանակը որ ծանր է ու պահանջկոտ երջանկութեան հաշտոյն, անգոր էր իր ստուերովը կշռելու անոնց ուրախութիւնը։

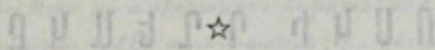
Քով քովի էին միշտ, լճակներու հայելիին դիմաց, աղբիւրներու սիրտին և ծովեզր տանող ճամբաներուն։ Զոյգ թռչուններ, շարժուն հոգիներ լլայլին կարծես այդ վայրերու խորհուրդին։ Երբ անոնց զուլաները հանդէսին ծառերու բունին՝ կամ մարդերու կուրծքին, երկնքէն կախուած չքեղ օրորանի կը վերածուէր պարտէզը։ Անոնք կը սիրէին զիրար, և սէրը սպասումն է աստուածներու խոստումին, այն հեռաւոր էակին, որ մեր ծնունդէն մինչեւ մահ կը քալէ մեր մէջէն՝ տանելու համար մեզ իրեն։ Ամէն դարնաւ կը շատնար իրենց ներսը տրոփը բնութեան մեծ ձայնին, բուխքը անպատմելի խորհուրդին, որ մտածումին մէջէն բոլոր երիտասարդ զոյգերուն անձրեւ մը ինչպէս կը ծաւալի, յորինելու անհուն ոստայնը կեանքին, որմէ բողբոջ մը քնքուշ՝ մանկիկըն է մօրը արգանդին։

Լրացած է իններորդ ամիսը և կատարուած խոստումը աստուածներուն։ Ուրախութեան սարսուռով կը բացուին պալատին ծանր դուռները, ծառերը մարդաբխներ կը հաղնին և թռչուններու երգով կը յորդի շրջափայլը։ Մանչ մըն է եկողը, աղուոր ու անուշ, որուն օրրանին քով անոնք զիրար կը գտնեն և կը լեցուին իրարմով, իրենց մարմիններէն ալ անդին։ Այժմ անոնք կ'ուզէին մոռնալ այն ամէնը՝ որ սահող վայրկեանին բերկրանքը չունէր։

Իշխանուհին ծնունդէն առաջ, հանդերձեր էր նորածինին սատափ օրրանը։ Մետաքսները բերուած էին Արեւի երկրէն, և գոյնզգոյն դիպակները Հարաւէն, հիւսուած կարծես պարիկներու մատներով։ Իշխանը նորածինին համար պատրաստած էր երեք նոժոյգներ, ճերմակ, սև և կարմիր։ Անոնցմէ առաջինը իշխանիկը իր ուսերուն առած պիտի վազէր ծովերու վրայէն՝ և անոր պիտի չկրնար հասնիլ եօթ գլխանի հրէշը։ Երկրորդը հովերուն հետ պիտի

մրցէր, բռնելու համար եօթ պարիսպներով քաղաքի իշխանուհին, երբ այս փերջինը որսի ելլէր: Իսկ երրորդը՝ զինքը պիտի կրնար հասցնել դեռ արեւը ւալր չմտած, եօթ լեռներէն անդին թառող ռակհաւին, որուն երգը կը բուժէ տրտմութիւնն ու մահը հոգիներուն:

Երջանիկ է իշխանը եւ զուարթ իշխանուհին:



Տղան կը մեծնար, տասը զարուններ եկած ու լեցուցեր էին իր մանկութիւնը քաղցրութեամբ եւ շնորհով: Իշխանը կ'ուզէր որ իր զաւակը մարդոց ամէնէն քաջն ու իմաստունը ըլլար: Անոր համար ան իր պալատը կանչեց աշխարհի բոլոր մեծ եւ անուանի դիտունները, զպիւրներն ու ասպետները: Անոնք եկան իշխանիկին բերելու մարդերու գիտութիւնը եւ աստուածներու գաղտնիքը:

Պալատը բերուած էր Հարաւի մեծ մողը, որուն մօրուքը մինչեւ ծուկերը կ'իջնէր եւ որուն իմաստութիւնը չունէր չափ: Ան կը խոստանար իշխանիկին սովորեցնել աստղերու թիւը, հովերուն չարժումները եւ աստուածներու իմաստութիւնը:

Հիւսիսէն եկող ասպետը կը խոստանար իշխանիկը ընել մեծագոյն նետաձիգը, որ պիտի կրնար զարնել թռչունը իր թռիչքին՝ եւ պտուղը իր անկիւնին մէջ: Անոր հարուածէն ոչ ոք պիտի կրնար բուժուիլ: Անիկա ձի նստած պիտի մագէր հովերուն հետ եւ պիտի սուրբար երկնքի երեսէն թռչող ասուպի մը նման:

Լուդորդը, Արեւելքի մեծ ծովերուն, որ կրնար իր բաղուկներու թափին տակ ամնձել կատաղութիւնը ալիքներուն եւ սուրալ աւելի արագ քան շանաձուկը ուկիւնին, պիտի մարգէր պայազատը, որ ան փրփուրի պէս կենար ջուրերու խորութեան վրայ եւ կոհակներու կուրծքին:

Վարդերու երկրէն կանչուած մեծ բանաստեղծը, որ գիտէր գաղտնիքը թռչուններու լեզուին եւ ծաղիկներու հմայքին, որուն քնարին տակ աստղերը բոց, եւ հոգիները թեւ ունէին, եկած էր իշխանին բերելու անմեռ կախարդանքի աստուածներու գիտութեան եւ մարդերու երազին:

Երջանիկ էր իշխանը եւ ուրախ իշխանուհին:

Տարիները յաջորդեցին տարիներու: Ծիսուեցաւ հասակը իշխանիկին, բայց կը մնար գէժքը տրտում, իղձերու կրակէն: Իրիկունները երբ սոխակը կ'երգէր պարտէզներուն մէջ եւ վարդերը արցունք կը թափէին, իշխանիկը կը դողար անձրեւահար ռստի մը պէս: Անոր մօրթը տակաւ մեղրի գոյն կ'ստանար եւ աչքերուն բիւրեր ներս կը քաշուէին, աերեւներուն տակ ծուարած մանուշակի պէս: Հեռուն դղեակէն անդին, լերան կողին, աղուոր դիւղակը, կարմիր ցօղի մը պէս ինկած անտառի չուքին: Հոն էր իր սիրած աղջիկը, կակաչի մը պէս բացուած իր ցողունին:

Ամէն առտու իշխանիկը ձիով կ'ելլէր դղեակէն, եւ անոր ետեւէն լեռներու մեհուութեան մէջ նշխարի նման կը ծաթէր աղջիկը: Անոնք իրար համբուրեցին շագանակներու անտառին մէջ եւ ամէն անգամ փուշ մը ինկաւ անոնց շրթունքներուն մէջտեղը: Աղջիկը թեթեւ էր աշտանակի մէջ դամուած ռակ ծաղիկի պէս, իսկ իշխանիկը քաղցր ու մեղամաղձոտ, որուն սիրտէն բուսաւոր ու տաք ալիք մը կը բարձրանար, եղբական բոցի մը պէս: Անոնք իրարու կը պատմէին այն բոլորը՝ զոր միտակութիւնը կը ներէ: Իրիկուան գէժ, երբ ծա-

ուերու տերեւները արիւն կուլային, անոնք թեւ թեւի կը դառնային մեծ պարոյրը, որ դեղին գետի մը պէս կը շրջանակէր կանաչ անտառը:

Յաճախ կը քալէին անլուսին իրիկուններով, երբ մութը երեսներուն դիմակ կը հաղցնէ, անոնցմէ որոնց պէտք ունեցանք բոլորս մեր կեանքի որոշ պահերուն: Անոնք կը քալէին թեւ թեւի, երբ բլուրներէն սեւ ճիւղ կ'անցնէր չարագուշակ բուին, պատուուող ճերմակ թուղթի մը պէս, որուն վրայ անտես գիրերով նշուած էր կարծես ճակատագիրը բոլոր անկարելի ու դժբախտ սէրերուն:

Իշխանին ծնողքը որոշեր էին իրենց զաւակին հարս բերել ծովերէն անդին ապրող թագաւորին աղջիկը, որուն համար կը պատմէին թէ աւելի գեղեցիկ էր քան կապոյտ ամպը ինկած վերջալոյսի ջուրերուն: Բայց տխուր էր իշխանիկը, ան այժմ կը շրջէր լեռներուն վրայ, անտառներուն խորը, իր սրտին մէջ բռնած սիրոյ ալիքը: Անոր մարմնին չուրջ կը ծածանի ծիրանի պատմուճանը, կարմրած կարծես արիւնովը իր մորթուած սիրոյն: Բայց ո՞վ է կրցեր պատուել ճակատագրին վարագոյրը, իջնելու համար մարդերու հսկայ տառապանքին՝ երբ անոնց հողին ամէն օր չհատնող երդի մը պէս թրթռացեր է ինքըն իրեն եւ ապրեր զգացումներու ամէնէն եղբրականն ու չմեռնողը: Աէրը թռնաւոր ծաղիկ մըն է մահուան բաժակին վրայ բացուած:

Ժամանակ մը վերջ, իշխանն ու իշխանուհին դարմանքով նկատեցին թէ ճերմակեր էին իշխանիկին մօզերը: Պատանի անոր բազուկներէն ինկած էր բնդմիշտ աղեղը եւ անոր հողիէն՝ անվերադարձ նետերը բոլոր փափաքներուն: Անիկա աւերակն էր մայրենի սիրոյն եւ մոխրակոյտը հայրենի փառասիրութեան: Այսպէս կը վարուինք մենք յաճախ մեր ամէնէն աղուոր երազներուն հետ, խեղդելով զանոնք մեր մատներովը: Բայց առանց պատիժի ոսկին չի թափիր հողերու ցեխին եւ երկնքի բլրեղէն շինուած քերթուածը արեւի համբոյրին:

Իշխանիկը չէր ուզեր այլեւս ապրիլ, քանի որ չէր կրնար իր կողքին ունենալ այն էակը՝ զոր երազեր էր ու սիրեր: Վերջապէս զգալով որ մահը մօտեցած է, փոքրիկ գերեզման մը փորել տուաւ զղեակին պատին տակ եւ հրամայեց ամէնէն ճարտար քանդակագործին որ սեւ մարմարով շինէ արձանը անոր՝ զոր այնքան սիրած էր: Եւ երբ մեռաւ իշխանիկը, ուզեց որ իր սիրածին արձանը դնեն իր գերեզմանին՝ որպէսզի անոր ոտքերը յաւիտենապէս հանդչին իր սիրտին վրայ:

Ո՞վ բոլոր դարերու մեծ սիրողներ, դուք մահուան կը դառնաք երբ ձեր սիրտը, մեծ փորձէն վերջ, կը պարպուի իր ստաշխէն ու երկնատուր բոյրը փնտռելէ, գտնելէ յուսահատ մարտերու պարտէզէն կը հեռանաք գլխիկոր: Ու մեծ պատարագէն վերջ, անթիլթար գիշերին մէջ կը հաւատաք թէ սիրոյ աստուած մը երկնքի դուռները պիտի բանայ ձեր աչքերուն: Ո՞ր սիրողը չմորթեց իր տարփանքի աղանձին եւ անոր արիւնոտ վերադարձը չսպասեց: Ո՞վ ճակատագիր բոլոր մեծ ու խորունկ սէրերուն:

ՀՈՒՐԾԱՄ

ԿՈՒՋԵՄ ՈՐ ԱՆՅՆԻՄ . . .

Կուգեմ որ անցնիմ յաիտենութեան,
 Ժպիտին փայլը իմ դէմքին դալուկ,
 Կուգեմ որ մեկնիմ՝ հակտին ցուրտ մահուան
 Դրոշմելէ ետք համբոյր մը տափուկ:

Կուգեմ որ անցնիմ յաիտենութեան,
 Երգի մ'վերջին հեւքն սեղմած իմ շուրքին,
 Երգով պատուելու լուրքիւնն մահուան,
 Երգով անցնելու մահէն ալ անդին:

Կուգեմ որ անցնիմ յաիտենութեան,
 Սիրտս քրած սիրոյ անսահման ովկիան,
 Սիրով մաքրելու մեղքերս բազմազան,
 Սիրով յաղթելու մութին ու մահուան:

Ք Ա Ռ Ե Ա Կ Ն Ե Ր

Կառչած եմ դեռ յամբօրէն հին երագի մը փէշին,
 — ձիգերդ ամուլ եմ, տղա՛յ, ա՛լ մի՛ յոգնիր— ինձ ըսին:
 Բայց չհանայ երբ երագն, երբ չունենանք մենք իտէալ,
 Կեանքի դաժան խաղերուն ինչպէ՞ս կրնանք դիմանալ:



Միշտ խաբուեցայ չարաչար քանզի եղայ լաւատես,
 Սեւ խորհուրդներ, կասկածներ, երբեք չանցան իմ մտքէս,
 Ու երբ այսօր կը նայիմ անցած համբուս՝ ա՛լ գիտեմ
 Անփորձ ու խաղ մնալուս պատիժն է որ կը կրեմ:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՆԱԽԱՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՆՐԱ

ՀՆԱԳՈՅՆ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ

Հայաստանի նախապատմութիւնն սկսւում է մեր թուարկութիւնից առաջ 14րդ դարից, երբ հայկական բարձրաւանդակի վրայ երեւան են դալիս Նալիքի-Ուրարտական ցեղերը եւ անդուլ պատերազմների մէջ են մտնում Ասորեստանի մեծ տէրութեան դէմ:

Հայաստանի այդ նախապատմական ժողովուրդների մասին մեզ տեղեկութիւններ են հաղորդում ասորեստանեան արձանագրութիւնները, որոնց մէջ նախապատմական Հայաստանը կոչւում է Նալիքի, Նախի, Նա'րի կամ Նիքի, եւ ապա՝ Ուրարտու: Այս վերջինիս մասին հետազոտում հարուստ տեղեկութիւններ են տալիս մեզ նաեւ Վանեան (Տոսպեան կամ Տոչպեան) արձանագրութիւնները:

Նալիքի-Ուրարտական ցեղերի պատմութեանն անցնելուց առաջ, յատկապէս Ուրարտականի, որով սկսւում է Հայաստանի նախապատմութեան քաղաքակրթութիւնը՝ որպէս պետական ու քաղաքական իշխանութեան սկզբնաւորման առաջին ժամանակաշրջան, հարկաւոր է իմանալ, ղէթ խիստ համառոտակի, թէ՛

1. Նալիքի-Ուրարտական ցեղերից առաջ ի՞նչ ցեղեր ու ազգութիւններ զոյութիւն ունեցել հայկական բարձրաւանդակում:
2. Ծագումնաբանական ու ցեղագրական տեսակէտից ինչպիսի՞ առնչութիւնների մէջ են դառնուել նրանք նախորդ ցեղերի ու ազգութիւնների հետ:

Նախապատմական Հայաստանի հնագոյն դարերի պատմութիւնը կարելի է իրաւամբ համարել արձանագրակամ ժամանակաշրջանի պատմութիւն: Որովհետեւ Հայաստանի հնագոյն դարերի մասին մենք տեղեկութիւններ ենք քաղում մեծ մասամբ բեւեռագիր կամ սեպագիր արձանագրութիւններից, որոնք իբրեւ յիշատակներ մեզ աւանդուել են ժամանակաշրջանի բարձր քաղաքակրթութիւն ստեղծած մեծ տէրութիւնների ու ազգութիւնների կողմից: Այս տեսակէտից ուշագրաւ են Քաղզէացիների (Բաբելացիք), Նոպտացիների, Ասորեստանցիների, Հիթիթների, Խաբի-Միտանիների, Ուրարտացիների (Վանեան), Մարեի, Պարսիկների արձանագրութիւնները, որոնք բարաթալերի, աղիսների, պնակիտների (tablette) վրայ քանդակած կամ գրչմագրած արձանագրութիւններով մեզ պատմում են իրենց պատերազմների, աշխարհակալութիւնների, նուաճումների, ղերելարութիւնների եւ կողոպուտների մասին, միաժամանակ նկարագրում իրենց քաղաքակրթութեան, մշակոյթի եւ ներքին կեանքի իրաւական ու բարոյական յարաբերութիւններն ու կարգերը: Յաճախ նրանք տեղեկութիւններ են հաղորդում ամ-

բողջովին անծանօթ ժողովուրդների մասին, որոնք ազգամիջեան յարաբերութիւնների ընթացքում ապրել ու անհետացել են առանց արձանագրական յիշատակութիւններ թողնելու եւ որոնց մասին մենք ոչինչ կարող էինք իմանալ այսօր, եթէ չլինէին արձանագրական վկայութիւնները:

Այս իմաստով, կարծում ենք, պատմագիտութեան ճակատագիրը տարբեր կը լինէր այսօր, եթէ հնագոյն ժողովուրդների բոլոր արձանագրութիւնները կամ արձանագրական դիւանները անվնաս ու անվթար պահպանուել լով հասած լինէին մեզ: Դժբախտաբար, դրանց մի մասը անհետ կորել ու ոչնչացուել է դարերի ընթացքում աշխարհաւեր պատերազմների թոհուրս: ճարակ դառնալով հրդեհներին ու վայրագ աւերածութիւններին. մի մասը, ի հարկէ, փրկուել է կորստից պատահաբար մնալով կործանուած քաղաքների ու ոստանների աւերակների շեղակոյտերի տակ, որոնց վրայ դարերի հողմերն ու փոշիները եկել ու ծածկել են, երկար ժամանակ դրանք պահելով անյայտութեան մէջ, մինչեւ որ վերջապէս եկել է այն բախտաւոր պահը, երբ պեղումների ու որոնումների շնորհիւ դուրս են հանուել իրենց քաղաքաբան թաքստոցներից:

Յայտնի է, որ մեր թուարկութեան վերջին 18րդ եւ 19րդ դարերում մարդկութեան գիտական միտքը վերադարձնումի մի փայլուն շրջան ապրեց: Ի մասնաւորի պատմագրութիւնը, որի եռանդուն զործունէութեան եւ միաժամանակ պետութիւնների աջակցութեան ու դրամական մեծամեծ օժանդակութիւնների շնորհիւ, կատարուեցին պատմական պեղումներ, որոնք լոյս աշխարհ հանեցին նախնազոյն դարերի ժողովուրդների պատմութեան վերաբերւող արձանագիր յիշատակարաններ, որ պարփակում էին հնագիտական գաղտնիքներ: Մարդկութեան հանճարեղ մտքի շնորհիւ լուծուեցին այդ գաղտնիքները ու վերծանուեցին արձանագրութիւնների խորհրդապօղ լեզուները:

Արձանագրութիւնների վերծանման զժուարին զործը գլուխ բերեցին ընդհանրապէս Եւրոպայի գիտնականները, որին մասնակցութիւն ունեցան նաեւ Հայեր, յատկապէս Վանեան արձանագրութիւնների վերծանման զործում:

Այսպիսով, Հին Ալիսարհի մեծագոյն երկրների պատմութեան լուսաւորմամբ՝ լուսաւորուեց տակաւ հայկական բարձրաւանդակի պատմութիւնը, որի բնակիչները շատ հին ժամանակներից յարաբերութեան մէջ մտնելով Միջագետքի, Ասորեստանի, Եգիպտոսի եւ Փոքր Ասիայի երկրների բնակչութեան հետ՝ հաստատուեցին քաղաքական, մշակութային ու ցեղակցական փոխադարձ կապեր:

Այսպիսով, հիմնուելով արձանագրական վկայութիւնների վրայ եւ համեմատելով վկայագրական տուեալները՝ պատմաբան գիտնականներին յաջողուել է որոշակի ճշդել հնագոյն Հայաստանի սահմանները, երկրամասերը, բնակչութեան կազմիչ տարրերը (ցեղերը), ժամանակագրական յաջորդականութիւնը եւ ներքին կեանքի իրական վիճակը:

Այսպիսով, 19րդ դարի հնագիտական պեղումները եւ Ասորեստանեան սեպագիր արձանագրութիւնների վերծանումը, որին յաջորդեց նաեւ Հայաստանի Ուրարտական (Վանեան) յուշարձանների ընթերցումը, եթէ երեւան հանեցին նայիրի-Ուրարտական ժողովուրդների պատմութիւնը, ապա՝ աւելի յետոյ, այլ յիշատակարանների ուսումնասիրութիւնը (Տել-Ամառնայի եւ Բոզզազէօյի արձանագրութիւնները) պատմութեան յայտնաբերեցին այլ ժողո-

վուրդներին, որոնք ծանօթ դարձան Խարրի-Միտանիններ, Հիթիթնեսիտներ կամ Կանեշներ եւ այլ անուններով¹ :

Նախապատմական Հայաստանի հնագոյն ցեղերի մասին արդէն դիտական ուժ է ստացել այն տեսակէտը, թէ Նայիրի-Ուրարտական ցեղերից առաջ Հայկական բարձրաւանդակում ապրել են Սուբարիններ, Հուրրիններ (Հարրիններ կամ Խարրիններ), Խարրի-Միտանիններ, որոնք ունեցել են իրենց թագաւորութիւնը եւ Հայաստանը, դէթ Հայաստանի մի ստուար մասը, հարաւ-արեւմուտքից՝ ենթարկել են իրենց եւ դարձրել իրենց բնակութեան վայրը² :

Այդ ժողովուրդների շփումն ու յարաբերութիւնը այնքան մօտ են եղել նախահայաստանի այլացեղ բնակչութեան հետ, որ յաճախ պատմագէտների կողմից շփոթուած են իրրեւ բնիկ տարրեր ու համարուած երկրի բնակիչներ ու նրանցով բնակեցուած վայրերն էլ իրենց բնական հայրենիքը :

Բայց թէ վերոյիշեալ ցեղերը չէին կարող Հայկական բարձրաւանդակի բուն բնակիչները լինել, որքան էլ որոշ բնիկացիներով կապուած լինէին միմեանց, այլ միայն վերաբնակիչներ ու հիմնական ազգաբնակչութեան մէջ առանձին ցեղատեսակներ, առանձին ժողովրդախաւ ու դադութիւն, եւ թէ վերջապէս՝ Հայաստանի հիմնական բնակչութիւնը եւ նրա մէջ գերիշխող տարրը հանդիսանում էին էթնիկական այլ ծագմամբ ցեղեր, ահա սոյն աշխատութիւնը հեղինակի համեստ ուժերի սահմաններում, փորձում է պատասխանել դրանց :

Արդ, ի՞նչ էր ներկայացնում իրենից Հայկական բարձրաւանդակը, եւ ի՞նչ ցեղերից ու ազգութիւններից էր բնակեցուած նախքան Նայիրի կամ Նայիրի-Ուրարտական ցեղերի պատմութեան ասպարէզ դալը (որոնց մասին առաջին արձանագրական տեղեկութիւնները սկսում են երեւալ 14րդ դարում մ. թ. ա.) , —այն հնագոյն ժամանակներում, երբ Միջագետքում Սարգոն-Ակկադիի եւ ապա՝ նրա թոռնորդու՝ Նարամ-Սինի բռնակներն արշաւում էին դէպի Արեւմուտք, երբ եղիպտոսում իշխում էր Նոմարքոսների Միջին թագաւորութիւնը, երբ Փոքր Ասիայում՝ Ալիս գետի հովիտներում եւ կամ Կապադովխայում եւ նրանից դէպի հարաւ-արեւմուտք բնկած մասերում՝ մինչեւ Միջերկրական ծովը, տարածուել էին «Ուաթթա», «Ուաթ» եւ կամ «Ուեթա», «Ուեթ» կոչուած ժողովուրդները եւ մրցակցում էին միմեանց հետ՝ իրենց մէջ ունենալով նաեւ Ասորիքն ու Փրինիկէն : Արդարեւ, այն ժամանակաշրջանի Հայկական լեռնաշխարհի պատմութիւնը կատարելապէս խաւարի մէջ է : Բայց ինչ որ այս ուղղութեամբ հնարաւոր է յարաբերական ճշդութեամբ ենթադրել, այն է, թէ այս հեռաւոր ժամանակաշրջանում Հայաստանի բնակիչները պէտք է լինէին առաւելապէս այն ժողովուրդները եւ կամ այն ժողովուրդների ցեղակիցները, որոնք աշխարհագրական մերձաւորագոյն սահմանների վրայ որպէս տիրապետող դիրքերի հասած ու հզօր պետականութիւն ստեղծած հարեւան ժողովուրդներ ապրում ու գերիշխում էին, եւ որոնք բնականաբար իրենց անմի-

¹ Տես Պրոֆ. Ա. Խաչատրեան, «Հայաստանի Սեպ. Շրջ. Պատմութիւն», Երեւան, 1933, էջ 72 :

² Պատմագրական այս հարցերին մուխուած մի շարք Հայ եւ օտար հեղինակութիւնների մէջ առաւել յիշատակելի գործ է Պրոֆ. Աստ. Խաչատրեանի «Հայաստանի Սեպ. Շրջ. Պատմութիւն» աշխատութիւնը, որին յաճախակի անդրադառնալու առիթներ եմք ունենալու սոյն աշխատութեան ընթացքում :

ջական ազդեցութեան տակ առած պէտք է լինէին սահմանամերձ երկրներէ բընակիչներին եւ նրանց մէջ հանդիսանային դերիշխող տարրեր :

Այս ժամանակաշրջանում, յայտնի է արդէն, որ նախա-Հայաստանը իր արեւմտեան սահմաններով անմիջապէս միանում էր «Յաթթա» կամ «Յաթթ» (ըստ Ասորեստանեան արձանագրութիւնների) եւ «Յեթա» կամ «Յեթ» (ըստ Եգիպտական արձանագրութիւնների) կոչուած ժողովուրդներին, որոնք Ս. Գրքում նաեւ անուանուել են «Հեթ», «Յեթ», «Հեթեմ» (Մենդոց Գիրք, գլ. Ժ.) ու հայերէն թարգմանութեան մէջ ստացել են «Հեթ» կամ «Քեթացիք» անունները : Իսկ հարաւ-արեւմտեան սահմաններով մօտենում էր Միջագետքին՝ Սումմեր-Ակկադեան աշխարհին :

Այսպիսով, Հայկական բարձրաւանդակի նախապատմութիւնը բնական կերպով առնչուած է մի կողմից Փոքր Ասիայի խեթական աշխարհի, միւս կողմից՝ Միջագետքի հետ : Որովհետեւ, ինչպէս տեսնելու ենք շուտով, այս հնագոյն ժամանակներում Հայաստանի պատմութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ՝ այդ խոշոր պետութիւնների երկրներում տեղի ունեցող պատմական անցքերի եւ իրադարձութիւնների արձագանգը :

Յաթթ (Յատտի) : Hatti անունը, դրում է Հրոզնին, Սումմեր-Ակկադեան ծագում ունեցող աշխարհագրական մի անուն է : Իսկ Կոնստնդի կարծիքով Հաթ (Յաթ) Hat բառը, որից եւ առաջանում է երկրի անունը (pays de Hattes), այսինքն՝ Հատտերի երկիր, նշանակում է «արծաթ» : Ակկադացիները (ինչպէս եւ Եգիպտացիները) Տաւրոս լեռան միւս կողմերում դառնուող երկրները յորջորջում էին «արծաթի լեռների երկիր» (pays des montagnes de l'argent) :

Ահա այս ժամանակաշրջանի Հայկական բարձրաւանդակի պատմութեան մասին պատմագէտներից ոմանք ցանկացել են որոշ տեղեկութիւններ հայթայթել : Հիմնուելով Բաղդէական ամենահին արձանագրութիւններից մէկում յիշատակուած Գուտիում (կամ՝ Կուտիում) երկրի անուն վրայ, այն կարծիքն են յայտնել, թէ այդ Գուտիումը դառնուելիս է եղել Վանայ եւ Ուրմիայի լճերի մէջտեղ եւ որ հետագայում Հայաստան անունն է ստացել³ :

Պատմաբան Ալոնցը նոյնպէս դիմելով պատմութեան անդրադոյն ժամանակաշրջաններին, փորձ է անում Հայաստանի նախապատմութեան սկիզբը կապել Սումմեր-Ակկադեան քաղաքակրթութեան ժամանակաշրջանի հետ, չը-

³ Սա մի շփոթ վարկած է : Որովհետեւ նշմարտութիւնը այն է, որ Գուտացիները Ասորեստանի հիւսիսային լեռներում կամ Ելամից դէպի հիւսիս ապրող լեռնցի ռազմատենչ ցեղեր են եղել : Բաբելոնեան արձանագրութիւններում յիշատակուած է, որ Բաբելոնի Ակկադեան պետութիւնը նրանք են կործանել մօտ 2570 թուականներին (մ. թ. ա.) : Այդ լեռնցիները աւերիչ արշաւներով անցնում են Բաբելոնի վրայից (Սումմերական մի արձանագրութիւն Գուտացիներին «Լեռան վիշապ» անունն է տուել) եւ այնպէս են կործանում Ակկադը, որ այլեւս չի կարողանում նրանից յետոյ ուտի կանգնել : Գուտացիները աւերում են նաեւ Սումմերը («Հին Արեւելքի Պատմութիւն», Երեւան, 1938) : Ահա այդ Գուտացիները եւս համարում են Հիթիթական ցեղերի մի միւլ (Լէօ) :

Իսկ եթէ նկատի առնենք նաեւ, որ Համմուրաբիի քաղաքութիւնը վերջնականապէս կործանողները եղան Հաքերը (Խեքերը), ապա Գուտացիների արշաւանքները կը դառնան կապակցական ընդհանուր շարժման տրամաբանական փաստը :

նայած սակայն իր այն համոզման, որ այդ ժամանակաշրջանում Հայաստանի անունն ու բախտը կատարեալ խաւարի մէջ էին գտնուում (N. Adontz, "Histoire d'Armenie") :

Սարկոն-Ակկադիի ժամանակ Փոքր Ասիայում գտնուող Փուրուշխան-դա (Հաթերի քաղաք, ենթադրուում է ժամանակակից Կեսարիան) կամ՝ Փուր-սհանդա, Բարչուխանդա քաղաքում ապրող Սեմական դադութից վաճառականներին մի խումբ դիմում է Սարկոն-Ակկադիին (2633-2579) ու բողոքում քաղաքի իշխան Նուր-Դատիի կամ Նուր-Դակոնի դէմ եւ խնդրում Սարկոնի միջամտութիւնը : Սարկոնը սկզբում տատանւում է ճանապարհի հեռաւորութեան պատճառով : Սակայն վաճառականների պատգամաւորութիւնը կարողանում է համոզել արքային՝ նրան հրապուրելով երկրի ոսկու, թանկագին քարերի ու մրգենիների ճոխ հարստութեամբ եւ համաձայնեցնում օգնութեան գալու : Սարկոն խորհրդակցելով իր զօրականների հետ, վերջապէս որոշում է արշաւել Նուր-Դակոնի վրայ : Սարկոն յաղթում է նրան, գրաւում է քաղաքը, կողոպտում եւ վերադարձին այդ քաղաքից իր հետ տանում է մի շարք մրգատու ծառեր, որոնք գոյութիւն չունէին իր երկրում : Այդ մրգատու ծառերն են եղել՝ խնձորենի (hashuru, haskhuru), թզենի, թութ (titu), սալորենի (salluru, sallura), ցրդենի (sirdu, serdu = ֆր. sabine), վարդենի (simissala), որթատունկ (karanu), բեւեկնի (bittu) եւ այլն : Յայտնի է, որ այս մրգեղէնների եւ մրգաբոյսերի անունները մեծ մասամբ պահպանուել են հայերէնի մէջ անշուշտ ձայնափոխութեամբ :

Այս լեզուական փաստերից ոմանք բխեցնում են այն ենթադրութիւնը, թէ Փուրուշխանդան կարող էր Հայերից բնակեցուած մի երկիր լինել եւ կամ Հայաստանի բաղձաթիւ ցեղերի եւ իշխանների մայրաքաղաքներից մէկը⁴ :

Իսկ Ադոնցը այս առիթով գրում է. «Այս փաստը ունի ծայրայեղ կարեւորութիւն, որ բառական նոյն բնոյթի ուրիշ տարրերի հետ պիտի լինի մի տեսակ ջահ՝ լոյս սփռելու համար Հայաստանի նախահայկական ժողովրդի ցեղական նկարագրի վրայ»⁵ :

Մեր պատմութեան համար այս փաստերի շահեկան նշանակութիւնը կայանում է նրանում, թէ Հայերի մէջ այդ մրգատու ծառերի անունները ի՞նչ ճանապարհով են մտել : Կարելի է անել երկու հնարաւոր ենթադրութիւն :

ա) Լեզուաբանական ստուգաբանութիւնը ցոյց է տալիս, որ այդ մրգանունները ինչպէս հայերէնի, այնպէս էլ ուրիշ հին լեզուների մէջ մտել են իբրեւ փոխառութիւններ Ասորեստանեան լեզուից (տես՝ Պրոֆ. Հր. Աճառեանի «Արմատական Բառարան»ը) : Ասորեստանցիներն էլ իրենց հերթին դրանք վերցրել են Բաբելոնական (Քաղդէական) լեզուից, որ Սարկոն-Ակկադիին իր հետ բերել էր Փոքր Ասիայի Փուրուշխանդա քաղաքից, որով դրանք ծագումով Հաթերի (Քաթերի) լեզուից բառեր են :

բ) Իսկ եթէ այդ մրգատեսակների անունները Ասորեստանցիների լեզուի ճանապարհով չեն մտել հայերէնի մէջ, այլ ուղղակի աղբիւրից, ապա՝ այս դէպքում, մեզ մնում է միակ հնարաւոր ենթադրութիւնը ընդունել այն, թէ Նուր-Դակոնի ենթակայ ժողովուրդների ցեղակիցներից կամ հիւդերից բաղկա-

⁴ Մուշեղ Սեքսքեան, «Մեր պայքարը Հայ ազատագրական ուղիով», Գահիրէ, 1948 :

⁵ N. Adontz, "Histoire d'Armenie", էջ 395-400 :

ցած պէտք է լինէին հայկական բարձրաւանդակի բնակիչները կամ բնակչութեան մէջ գերիշխող տարրերը:

Այս սխալ տառապատեալ կարեւոր նշանակութիւն ունի պարզապէս ներու համար նախապատեալ հայաստանի բնակչութեան տեսութիւնը, որով սկզբից եւեթ խիստ բախտորոշ առնչութիւններով կապուած է եղել Սեթեւորի եւ Սեթական աշխարհի հետ, դուցէ եւ հենց Հայկական բարձրաւանդակը այս ժամանակաշրջանում, Սեթերի կամ նրանց ցեղակից ժողովուրդների հայրենիքն է ներկայացրել: Այլապէս ինչո՞վ բացատրել, որ Սեթական (Հեթական, հետագայում՝ Հիթիթական) մարդաբանական տիպը վերածուած է Հայկական ազգային տիպին եւ Սեթական մարդաբանական կազմի իւրայատկութիւնները արտայայտուած են Հայկականի մէջ եւ կոչուած Արմենիդ:

Միւս կողմից, պատահական չէ, որ այս ժամանակաշրջանի Հայկական բարձրաւանդակի տարացեղ բնակիչներին ու բազմացեղ ժողովուրդներին մէկ ընդհանուր անունով յորջորջելու համար գիտնականները կանդ են առնում «Սեթ» կամ «Հաթ» անունի վրայ: «Հետազոտողներից ոմանք — գրում է Լէօն —, այդ բոլոր ազգերի համար ստեղծեցին մի ընդհանուր անուն, այն է՝ Սպիտակ Ալլաոռնիկներ (Blanc Allophy): «... նրանց մի ընդհանուր անուն տալու համար մի քանի առաջարկութիւններ եղան: Յը. Լընորմանի առաջարկութեամբ՝ մի ժամանակ դործ էր անում Ալարոդեան ցեղ անունը, քանի որ Արարատի բնակչութեանը ապրող ժողովուրդը (Ուրարտացի) յայտնի էր Հերոդոտոսին «Ալարոդ» անունով: Յետոյ աւելի լաւ համարուեց վերցնել այդ ընդհանուր ընտանիքին պատկանող մի նշանաւոր ազգի անունը եւ տարածել ընտանիքի միւս բոլոր անդամների վրայ (ընդդժմում բերն է — Գ. Հ.): Ահա այդ ազգն է, որ Ասորեստանի արձանագրութիւններում կոչուած էր «Սաթթա» կամ «Սաթ», իսկ Եդիպատոսի արձանագրութիւններում «Սեթա» կամ «Սեթ» (Սեյա), որոնք այժմ դարձել են «Հաթ», «Հիթիթ» (Աստուածաշնչի թարգմանութեան մէջ՝ «Քեթագիթ»):⁶

Բայց մենք աւելի յետոյ պիտի տեսնենք, որ հնագոյն ժամանակներում, Մերձուր Արեւելքի ընդարձակ տարածութիւնների վրայ (ըստ Խոնեստ Հերցֆելդի նորագոյն պեղումների՝ Ալիս գետի ափերից ու Կոզքիսից՝ Հայաստանի ու Միջագետքի ճանապարհով ամբողջ Պարսկաստանն ու Աֆղանստան, մինչեւ Ինդոս գետի հովիտը) ապրող զանազան ցեղերը⁷, որոնք ունեցել են մէկ ընդհանուր ծագում (Լէօ) եւ որոնք պատմագէտների կողմից կոչուել են զանազան անուններով, Հուրրիներ, Սումերներ եւ Ելամացիներ, պարզապէս եղել են «Հաթեան» ցեղեր կամ ցեղակիցներ, որ ոտք են դրել նրանք պատմութեան ընթացքում⁸:

Բայց հետագայում գիտական մտքի անխոնջ հետազոտութիւնների շնորհիւ այդ անունները իրրեւ տարբեր ցեղեր զատորոշուել ու առանձնացուել են իրարից:

⁶ Լէօ, «Հայ ժողովրդի պատմութիւն», Հ. 1, էջ 177:

⁷ Տես Արշակ Սափրաստեան, «Հայ ցեղին ծագման խնդիրը», Բագմավէպ, 1931, էջ 111:

⁸ Ա. Ալալոյանեան, «Կեսարիա», Ա. մաս, Եգիպտոս, 1936:

Անսպասելի, նախապատմական Հայաստանի հնագոյն ցեղերի պատմութիւնը անջատ ու մեկուսի պատմութիւնն է, որպէս մի առանձին երկրի ու նրա բնակիչների մասին: Այլ նա սերտ կապի ու յարաբերութեան մէջ է Մերձաւոր Արեւելքի եւ Առաջաւոր Ասիայի տարբեր ժողովուրդների պատմութեան հետ: Ժողովուրդներ, որոնց հետ նա ապրել է երկար դարեր խիստ սահմանա-մերձ շփումներով կամ միջնորդուած յարաբերութիւններով:

Պրոֆ. Սաչատրեանի տեսութեամբ, Մերձաւոր Արեւելքի պատմութիւնն սկսում է Սուրարիների առանձին պատմական ժամանակաշրջանով, որին յաջորդում է Սարրի-Միտանիների ժամանակաշրջանը: Ուրիշ պատմագէտներ սակայն, Հաթեան արձանագրութիւնների հիման վրայ ցանկանում են այս երկու ժամանակաշրջանների միջեւ դնել Հուրրիներին (կամ Հարրիներին):

Սումերական եւ Ասորեստանեան հին արձանագրութիւնները, ինչպէս եւ հետագայում Եգիպտական եւ Հիթիթական արձանագրութիւնները, որոնք երեւան հանուեցին Տել-Ամռնայի ու Բողազքէօյի պեղումներից, մեզ տեղեկութիւններ են հաղորդում նախասիական հնագոյն ժողովուրդների մասին, որոնց մէջ յիշատակում են մի ժողովրդի, որ երրորդ հազարամեակի սկիզբներին եւ կամ մի քիչ աւելի յետոյ, արչաւում ու զբաւում է Միջագետքը եւ նրա հիւսիսային կողմերում՝ Վերին Միջագետքում հաստատում իր իշխանութիւնը: Եւ ապա սկսում է այնտեղից տարածուել դէպի Մերձաւոր Արեւելք ու զբաւում Փոքր Ասիայի բոլոր երկրները եւ նրանց թւում նաեւ Հայաստանը: Այս ժողովուրդը, ահա, Սումեր-Ասորեստանեան արձանագրութիւններում կոչուել է Սուրարիներ (կամ՝ Սուրարու, Սուրարտու), իսկ խեթական արձանագրութիւններում՝ Սուրրիներ (Հուրրիներ) կամ Սարրիներ:

ԳԷՈՐԳ ՀԱՏԻՏԵԱՆ

(Շար. 2)



ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԱՐԺԷՔԱԻՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայ հարուստ մատենագրական ժառանգութեան մէջ շատ կարեւոր տեղ ու արժէք ունեն քերականական բնոյթի մեզ հասած բազմաթիւ երկերը: Այդ առաւելապէս բացատրելի է Հին եւ Միջին Դարերի ուսումնադիտական կեանքում քերականագիտութեան ունեցած առաջնակարգ դերով ու նշանակութեամբ: Քաջ յայտնի է, որ քերականութիւնը, իբրեւ ուսումնական եւեակ համակարգի հիմնական նիւթ, այդ ժամանակ ընդգրկման շատ աւելի լայն շրջագիծ ունէր եւ իր մէջ ներառում էր գիտական այլ ճիւղեր եւս, ինչպէս՝ հետազոտութիւն, գրականութեան, երաժշտութեան ու արուեստի տեսութիւն եւայլն: Այս առումով էլ յիշեալ բնոյթի երկերի ուսումնասիրութիւնը աւելին է, քան սոսկ քերականագիտական եւ լեզուագիտական մի հետազոտութիւն:

Այդպիսին է մանաւանդ գրախօսուող աշխատութիւնը¹: Այս պարագային լրացուցիչ գործօններ էլ կան, որոնք անհրաժեշտութիւն են ստեղծել անդրադառնալու խիստ կարեւոր յարակից խնդիրներին: Այնքանով որ հրատարակուող բնագրի հեղինակը՝ Յովհաննէս Քոնեցին Ունիթոռական շարժման պարագլուխներից մէկն է եւ բնագիրը՝ այդ միջավայրի ծնունդ, եւ, մանաւանդ, այնքանով որ այս շարժման պատշաճ հետազոտութիւնն առ այսօր դեռ չի իրագործուած², հրատարակիչները իրաւացիօրէն մեկնել են նաեւ այս նրկատառումներից ելնելով:

Գրքի բնագրական ներածական ուսումնասիրութիւնը ըստ այսմ ունի երկու հիմնական մաս՝ պատմա-բանասիրական եւ քերականագիտական. առաջին հեղինակը Մաշտոցեան Մատենադարանի Տնօրէն Ակադեմիկոս Լ. Խաչիկեանն է, իսկ երկրորդի հեղինակը՝ Երեւանի Համալսարանի աւագ դասախօս, բանասիրական գիտութիւնների թեկնածու Սուրէն Աւագեանը, երկուքն էլ՝ իրենց մասնագիտութեան լաւագոյն հեղինակութիւններից: Առաջին մասում խտացուած, բայց հիմնական բոլոր ընդգրկումներով տրուած է Ունիթոռական շարժման ակունքի (Եւրոպայի) եւ ծաւալման նոր միջավայրի (Արեւելեան

¹ Յովհաննէս Քոնեցի, Յաղագս քերականին, բնագիրը հրատարակութեան պատրաստեց Լ. Ս. Խաչիկեանը, Ներածութիւնը՝ Լ. Ս. Խաչիկեանի եւ Ս. Ա. Աւագեանի, Երեւան, 1977:

² Այս առնչութեամբ մասնաւոր ուշադրութեան արժանի են նոր հրատարակութիւններից հետեւեալ երկուսը. —

ա. Լ. Խաչիկեան, Արտագի հայկական իշխանութիւնը եւ Ծործորի դպրոցը, «Բանբեր Մատենադարանի», 1974, № 11, էջ 125-210:

բ. Հ. Գաբրիէլեան, Հայ փիլիսոփայական մտքի պատմութիւն, Հատ. 2, Երեւան, 1958, էջ 114-121:

Հայաստան) ընդհանուր գիտա-գաղափարական իրավիճակի յստակ պատկերը : Հիմնաւորուած եղբակացութիւնն այն է, որ Հայ դիտական միտքը դեռ աւելի վաղ ժամանակներից հնարաւորութիւն է ունեցել հաղորդակից լինելու հին յունական դիտութեան եւ իմաստասիրութեան նուաճումներին, ըստ մեծի մասին Արիստոտէլի, Պլատոնի, Զենոնի, Պորփիրի, Դաւիթ Անյաղթի, Թեոն եւ Փլուտին Աղեքսանդրացիների, Անանիա Շիրակացու, ինչպէս նաեւ եկեղեցական հայեր Բարսեղ Կեսարացու, Գրիգոր Նիսացու, Յովհան Ոսկերերանի, Կիրիլ Երուսաղէմացու եւ այլոց բաղմաթիւ երկերի միջոցով : Թարգմանուել եւ յօրինուել էին իմաստասիրական, գիտական, աստղաբաշխական, ալքիմիայի, բժշկութեան, կենդանական եւ բուսական աշխարհի, նոյնիսկ ձիարուծութեան վերաբերեալ աշխատութիւններ : Հոգեւոր մշակոյթը բարձր զարգացում էր ապրել զրականութեան, մանրանկարչութեան, ճարտարապետութեան, երգարուեստի մարզերում : Ուսումնադիտական բարձր բնոյթի արդիւնաշատ կենտրոններ էին ստեղծուել : Ուստի, Միջին Դարերի Հայաստանը պատրաստ էր խանդավառութեամբ ու ծարաւով դիմաւորելու դիտական համեմատաբար աւելի բարձր մակարդակի հասած զարգացած աստղապետական Եւրոպայի կրօնա-աստուածաբանական եւ գիտա-փիլիսոփայական աւանդները : Ունիթոնները հմտօրէն օգտագործեցին այս խիստ նպաստաւոր նախադրեալը իրենց ծաւալապաշտական նպատակների համար, թէպէտ եւ, ինչպէս շատ տեղին ու ճիշդ եղբակացուած է գրախօսուող երկի մէջ, որոշ առումով խթանեցին եւրոպական փիլիսոփայական ու գիտական մտքի ներթափանցմանը հայկական աշխարհ : Համեմատաբար շատ կարճ ժամանակահատուածում Քոնստանդինոպոլի մէջ գիտա-մշակութային նոր պայմաններ առաջացան, բաղմաթիւ ծաւալուն երկեր հայերէն թարգմանուեցին եւ տեղում յօրինուեցին նորերը : Գրքում այս կապակցութեամբ տրուած է հետեւեալ զգաստ գնահատականը. «Երբանք [վերոյիշեալ երկերը — Փ. Ա.] ուշագրաւ տուեալներ պարունակելով ժամանակակից կեանքի պատմա-քաղաքական ու սոցիալ-տնտեսական երեւոյթներին ուսումնասիրութեան համար, միաժամանակ նոր լոյս են սփռում այն ուղիների վրայ, որով զարգացած Ֆէոդալիզմի ժամանակաշրջանի Հայ գիտական միտքը նոր հնարաւորութիւններ է ձեռք բերում հաղորդակցուելու անտիկ զրականութեան եւ իմաստասիրութեան որոշ աւանդոյթների, զգալի չափով ընդարձակում հետաքրքրութեան իր շրջանակները եւ համալրում բնական ու հասարակական երեւոյթների մասին դարերի ընթացքում կուտակուած գիտելիքների իր գինանոցը»³ : Ինչքան էլ ընդդիմութեան եւ արդիւլի են հանդիպում գրանք, այնուամենայնիւ շատ շանցած մուտք են գործում ոչ միայն առանձին կրօնական ազդեցիկ գործիչների խուցերից ներս, այլեւ վանական բարձրագոյն սուսումնական հաստատութիւնները, ուսումնասիրում ու մեկնաբանում են⁴ : Միայն Բարթողիմէոս Մարազացու «Յաղագս վեցօրեայ արարչութեան» երկը Հայ ընթերցողին շատ լայն հնարաւորութիւններ է տալիս հաղորդ լինելու Արիստոտէլի տասից աւելի երկերի, որոնց մասին մինչ այդ նա ոչինչ չգիտէր, եւ ծանօթանալու տիեզերքի, երկրի, երկնքի, բուսական ու կենդանական աշխարհի, իրեն շրջապատող բնական բաղմաթիւ երեւոյթների այնպիսի կարեւոր մանրամասնութիւններին, որոնք չէին կարող չգրաւել նրան եւ չմղել նոր անյայտութիւնների իմացութեան : Նման երկեր ընթերցե-

³ Գովհաննէս Քոնեցի, Յաղագս քերականին, էջ 30 :

⁴ Անդ, էջ 34 :

լու եւ, մանաւանդ թարգմանելու համար հարկ պիտի լինէին նոր լեզուների տիրապետելու եռանդուն ջանքեր, որոնք իրենց հերթին պիտի նպաստէին աւելի մօտիկից եւ աւելի որոշակի ծանօթանալու եւրոպական գիտական-փիլիսոփայական, կրօնական ու աստուածաբանական նուաճումներին նոյնիսկ հայերէն չթարգմանուած երկերի միջոցով: Այնպէս որ, հայագիտութեան մէջ յաճախ ծառայած այս հարցը ստանում է իր միանշանակ տարգարացի եւ պատմա-քննականօրէն ամբողջապէս հիմնաւորուած պատասխանը, որը նոր դուռ է բացելու այս ուղղութեամբ կատարուելիք հետազոյ ծաւալուն որոնումները:

Նոյնչափ իրաւացի եւ գիտականօրէն անառարկելի են Ունիթոսական շարժման կրօնական եւ ազգային-քաղաքական կողմնորոշմանն ու հետեւանքներին տրուած գնահատականները: Լինելով ԺԲ-ԺԴ. դարերի ընթացքում Կիւիկիսալում կաթօլիկ եկեղեցու ծաւալագոյնական նկրտումների շարունակութիւնը, Ունիթոսական շարժումը նոյնպէս նպատակ ունէր Հայ ժողովրդին հաստուած առ հաստուած առնել իր գործունէութեան ոլորտի մէջ եւ ապա դնել Վատիկանի գերիշխանութեան տակ: Պէտք է ընդունել, որ առաւելապէս պատմական համեմատարար նպատակաւոր պայմանների բերումով այն արագ եւ ըզզալի յաջողութեան հասաւ Մարաղայի, Մործորի, Երնջակի, Քոնսյայի, ինչպէս նաեւ Ապարանի, Ջահուկ, Շահապոնք եւ այլ մի քանի գիւղերի մէջ: Այս անգամ էլ Հայ ժողովուրդը իր զգաստութիւնը շուտ վերադառնելով, ժամանակի իր զարդացած եւ հայրենասէր դաւակների միջոցով եռանդուն ու անդիմում պայքարի դուրս եկաւ եւ կարողացաւ դիմադրաւել օր-օրի աճող մտանդը: Այս առիթով շատ յատկանշական ու ճշմարիտ է Ունիթոսական շարժման պարագլուխներից Բարթոլոմէոս Մարաղացու հետեւեալ խոստովանութիւնը. «Հակառակ մարդիկ իմա՝ Հայ եկեղեցու դիրքորոշման պաշտպանները — Փ. Ա.] զմեր բանս իւրեանց ղէն արարին եւ սրով մեր պատերազմեցան ընդ մեզ եւ ընդ ճշմարտութեանն»⁵: Այսինքն Հայ եկեղեցու արթուն գործիչները հմտանալով Ունիթոսների գրականութեանը, գիտութեանը, կրօնա-աստուածաբանական ու դաւանաբանական դրոյթներին, դրանք լաւագոյնս օգտագործեցին յօգուտ ազգային եկեղեցու եւ ժողովրդի ինքնուրոյնութեան պահպանման: Այդուհանդերձ, մեր ազգային-քաղաքական կեանքի վրայ Ունիթոսների շարարար ներգործութեան հետեւանքները իրենց տխուր հետքը թողին. ինչպէս յստակ ցոյց է տրուած գրքում. ի վերջոյ նրանց ջանքերով կաթօլիկացած Հայ գիւղերը ԺԷ. Դարի վերջերին նոյնիսկ մահմետականութիւն ընդունեցին⁶:

Գրեթէ հիմնովին նոր խօսք է Յովհաննէս Քոնեցու կեանքի ու գործունէութեան եւ նրա այս գրքով լոյս ընծայուած քերականական բնագրի պատմա-բանասիրական քննութիւնը: Յատկապէս հետաքրքիր է այն հաւաստի եզրակացութիւնը, թէ, հակառակ առ այսօր ընդունուած տեսակէտի՝ իբր Եսայի Նչեցին է Յովհաննէս Քոնեցուն ուղարկել Մարաղա, ինքը՝ Յովհաննէս Քոնեցին է անձնական կողմնորոշմամբ մեկնել այնտեղ եւ դարձել յիշեալ շարժման ամենագործունէայ ներկայացուցիչներից մէկը: Այս եզրակացութիւնը կարեւոր է նաեւ Եսայի Նչեցու հակաունիթոսական ջանքերը ըստ էութեան գնահատելու տեսանկիւնից:

Ինչ վերաբերում է ներածական ուսումնասիրութեան երկրորդ մասին՝ Յովհաննէս Քոնեցու յիշեալ բնագրի քերականագիտական քննութեանը,

⁵ Անդ, էջ 33:

⁶ Անդ, էջ 29:

կարելի է առանց վարանելու ասել, որ այն դիտական ճշմարտապէս հմտալից եւ ամբողջական խօսք է:

Թէեւ բանասիրութեանը մասամբ ծանօթ էր սոյն բնագիրը եւ անգամ բնդհանրացումով բնութագրուած⁷, սակայն այսու այն ոչ միայն ամբողջութեամբ ներկայացուած է մասնագէտ բնթերցողին, այլեւ մանրադննին հետազօտուելով, ստուգապէս ճշդուած նրա տեղն ու նշանակութիւնը միջնադարեան հայ քերականական բաղմաթիւ երկերի շարքում: Այն դիտուած է նախորդ հայ քերականների երկերի աւանդական ուղիներից զգալիօրէն շեղուած, մասնաւորաբար ժամանակի հայերէնի քերականական իրողութիւնները իւրովի ներկայացնող մի նշանակալից քերականագիտական երեւոյթ: Ճշդուած ու բնդդուած են մի շարք առանձնայատկութիւններ եւ նորութիւններ: Այս առնչութեամբ ուսումնասիրողները մասնաւորաբար շեշտել են նախ քերականութեան լրմբման եւ սահմանման Դիոնեսիոս Թրակացուց արմատական տարբերութիւնը, բանասիրական-գրականագիտական բնոյթի հարցերը բուն քերականութիւնից անջատելը, վանկարար եւ ոչ վանկարար հնչիւնները դիտելով՝ վանկի կազմութեան աւելի լրիւ տարբերակ մատնանշելը⁸: Բնագրի բերած կարեւոր նորութիւններից է համարուած այն, որ այստեղ անուանը մի կարգ աւելի է տրուած՝ «Հոլովման կարգը, այն դատորոշելով հոլովի հասկացութիւնից»⁹: Աւելի ճիշդ նկատուած ու բացայայտուած են հոլովների արտայայտած շարահիւսական յարաբերութիւնները, առաջին անգամ այստեղ են նշմարուած դերանունների հոլովումները եւ նրանց մի քանի օրինաչափութիւնները, տրուած է դերանունների նոր շարք, որը հետագայ քերականներին հիմք էլ է ծառայել¹⁰: Բայի քերականական կարգը թէեւ պահուած է նախորդների համեմատութեամբ նոյնը, բայց բայի ձեւարանական յատկանիշները եւ խոնարհման աղիւսակներում նրա փոփոխութիւնները տրուած են իւրովի¹¹: Ընդգծուած է նաեւ այն, որ այստեղ առաջին անգամ սահմանուած են բայերի լծորդութիւնները, դիտակցուած է նրանց դերը, մակրայի, շաղկապի եւ յօդի սահմանումը բաւականաչափ ինքնուրոյն է¹²: Շատ ակներեւ արժանիք է, անշուշտ, որ իր սոյն բնագրի մէջ Յովհաննէս Քոնեցիին հայերէնագիտութեան մէջ առաջին անգամ աշխատում է ներկայացնել հայերէնի շարահիւսական նկարագրութիւնը: Հետագայ լատինատիպ քերականական երկերը այս առնչութեամբ եւս հիմնըւում են սոյն բնագրի վրայ¹³: Վերջապէս, բնագրի կարեւոր աւանդներից մէկըն էլ, ամենայն իրաւամբ, համարուած է հայերէնի քերականական նոր տերմինների ստեղծումը¹⁴:

Բնագրի հրատարակութիւնը կատարուած է, բնական է, մէկ ձեռագրերի (1350 թ.) հիման վրայ, քանի որ այդ միակ ձեռագրով էլ այն հասել է մեր ձեռքը: Ինչպէս համոզիչ հաստատում են հրատարակիչները, բնագիրը պահպանուած է անաղարտ:

⁷ Անդ, էջ 140-141:

⁸ Անդ, էջ 54, 55, 60:

⁹ Անդ, էջ 62:

¹⁰ Անդ, էջ 66, 73, 75:

¹¹ Անդ, էջ 77, 88:

¹² Անդ, էջ 90, 91, 95, 101, 107:

¹³ Անդ, էջ 112, 132, 146:

¹⁴ Անդ, էջ 147:

Միանգամայն բարձր գնահատելով Ակադեմիկոս Լ. Մաչիկեանի եւ Ս. Աւագեանի պատմա-բանասիրական ու քերականագիտական աշխատանքները, հանգամանալից, հիմնաւորապէս պատճառաբանուած, արժէքաւոր հետազոտական աշխատանքը, այդուամենայնիւ կ'ուզենայինք երկու դիտողութիւն անել.

ա. Յովհաննէս Քոնեցու հրատարակուող ընդերք, անշուշտ, հայերէնի շարահիւսութեան վերաբերեալ առաջին լուրջ քերականական երկն է, սակայն, կարծում ենք, որ մի քանի աւելի որոշակի եւ բնութագրական խօսք պէտք էր լինէր Վարդան Արեւելցու (ԺԳ. Դար) «Վասն բանին մասանց» քերականական աշխատութեան մասին (որն, ի դէպ, առաջին անգամ լոյս է ընծայել ինքը՝ Ակադեմիկոս Լ. Մաչիկեանը 1943 թ.)¹⁵, իրեւ հայերէնի շարահիւսութեան մասին շուրջ մէկ դար առաջ ասուած խօսքի եւ առաջին քայլի¹⁶, թէկուզ շատ աւելի տարտամ, քան Յովհաննէս Քոնեցու յիշեալ ընդերքը: Այս առնչութեամբ որոշ չափով նկատառման արժանի կարող էր լինել նաեւ նրա «Մեկնութիւն քերականի» երկը:

բ. Մանաւանդ այն պատճառով, որ Յովհաննէս Քոնեցու սոյն ընդերքը շատ է առնչուած լատին քերականների, յատկապէս Պրիսցիանոսի, երկերին եւ հիմք է ծառայել ու մեծապէս ազդել լատինատիպ հայերէն քերականական հետազոյց երկերի վրայ, խիստ անհրաժեշտ էր, որ հրատարակութիւնը ունենար իր ուսերէն եւ, մանաւանդ, անգլերէն կամ ֆրանսերէն ամփոփումը: Կասկածից վեր է, որ այս հրատարակութեան շուրջ Արեւմուտքի ոչ միայն հայագէտ մասնագէտները, այլեւ քերականագէտ-լեզուաբանները մեծ հետաքրքրութիւն պիտի ցուցարբենէ, ուստի աւելի քան անհրաժեշտ էր, որ իրենց կողմնորոշման նախադրեալ տեղիքներ տրուէին որեւէ օտար լեզուով:

Տերմինների ցանկի կողքին՝ աւելորդ չէր լինի անուանացանկը:

ՓԱՅԼԱԿ ԱՆԹԱՊԵԱՆ

¹⁵ Լ. Մաչիկեան, Վարդան Արեւելցու «Վասն բանին մասանց» աշխատութիւնը, «Տեղեկագիր», Երեւան, 1943, № 2, էջ 80-88:

¹⁶ Գ. Ջահուկեան, Քերականական եւ ուղղագրական աշխատութիւնները Հին եւ Միջնադարեան Հայաստանում, Ե.-ԺԵ. դ.դ.), Երեւան, 1954, էջ 243-250:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ե Ր Ո Ւ Ս Ա Ղ Է Մ

1976 - 1977

Վարժարանին Ամսվերջի Հանդէսը տեղի ունեցաւ 1977 Յունիս 12 կիրակի կ. վ. ժամը 6-30ին, մախագահութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր, ի ներկայութեան Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան եւ ժողովուրդի բազմութեան:

Հանդէսի գեղարուեստական առաջին բաժինը մուկրուած էր Հայ մեծ քատերագիր Գաբրիէլ Սունդուկեանի ծննդեան 150ամեակին: Շրջանաւարտ աշակերտներ երկու ատենախօսութիւններով ներկայացուցին անոր կեանքն ու գործը, կատարուեցան արտասանութիւններ, խմբերգներ:

Հանդէսի երկրորդ բաժինն մէջ, կատարուեցաւ մրցանակներու եւ վկայականաց բաշխում: Իր օրհնութեան եւ գոհումակութեան խօսքը քրաւ Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայրը, իսկ Վարժարանի Տեսուչը կարդաց իր դպրոցական տարեկան ընդհանուր տեղեկագիրը, որ հետեւեալն է:

Ամենապատիւ

Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպս. Տէրտէրեան
Բարեխնամ Պատրիարք Ս. Աթոռոյ,
Գերաշնորհ եւ Հոգեւոր հեղափոխութեան
եւ յարգելի Հանդիսականներ

Դպրոցական լեցուն աշխատանքի տարեւորջան մը բոլորած ըլլալու զոհունակութեամբ կանգ կ'առնեմ այս բեմին կատարելու համար Ս. Թարգմանչաց Երկրորդական Վարժարանի 1976-77 դպրոցական տարեւորջանի մեր Տեսչական Հաշուետուութիւնը:

Կրթական բեղմնաւոր աշխատանքը որ իրագործուեցաւ արդիւնաւորութիւնն էր նաեւ լարուած եւ խղճամիտ աշխատանքին մեղի հետ պաշտօնավարող 27 հոգիներոց ուսուցչական կազմին, որ հոգեւին նուիրումով ու շատ համերաշխ միջոցաւ մէջ, բերաւ իր շատ աչքառու ծառայութիւնը մեր սաներու մտաւոր ու բարոյական յառաջընթացին: Միայն ու միայն սրտադին շնորհակալութեան զգացումներով կը յիշատակենք զիրենք այստեղ իրբեւ մեր անգնահատելի աշխատա-

կիցներուն:

Գոհունակութեամբ եւ սիրով զեղուն ըզգացումներով կը յիշատակենք մեր վարժարանական կազմին մշակութային-կրթական աշխատանքին երկրորդ տարբը, մեր աշակերտութիւնը, որ ամենայնիւ արժեւորեց մեր եւ ուսուցչական կազմին յոգնաջան աշխատութիւնը, յայտնաբերելով կարգապահ ոգի, լարուած իմացական աշխատանք, մէկ խօսքով ընտիր աշակերտութեան մը ապացոյցը, ահա թէ ինչու զնահատանքի խօսք ունինք նաեւ իրենց համար:

Այս տարի մեր ընդհանուր աշակերտութեան թիւը եղաւ 223, բաժնուած հետեւեալ ձևով.

Երկրորդական կարգեր	25 մանչ	
36 աղջիկ	համագումար՝	61
Նախակրթական կարգեր	45 մանչ	
50 աղջիկ	համագումար՝	95
Մանկապարտէզ	36 մանչ	
31 աղջիկ	համագումար՝	67
համագումար աշակերտութեան՝		223

Այս աշակերտներին ութ Թուրքիոյ ներքին դաւաններէն բերուած մանուկներ էին, անտեղեակ իրենց ազգային լեզուին, ոգիին ու պատմութեան:

Ըստ նախընթացի մեր ուսումնական ծրագիրը օտար զիտական ուսուցումներուն համար եղաւ General Certificate of Education (G.C.E.) London ծրագիրը, առաւել՝ Հայ լեզուի եւ Հայագիտական նիւթերու ծրագիր մը՝ Հայ լեզու, պատմութիւն, գրականութիւն, արուեստներ, կրօն: Լեզուներու ուսուցման տրուեցաւ բացառիկ կարեւորութիւն: Նախադրեալներ եւ Երկրորդական վարժարանի բոլոր կարգերուն մէջ ուսուցուեցան կանոնաւորապէս 4 լեզուներ՝ Հայերէն, Անգլերէն, Արաբերէն, Երբայեցերէն: Նախադրեալներ մէջ Հայերէնը ուսուցուեցաւ ոչ միայն իբրեւ մայր լեզու, այլ եւ իբրեւ լեզուն մեր բոլոր զիտական ու պատմական դասընթացներուն, իսկ Երկրորդական վարժարանէն ներս ոչ-Հայկական զիտական, պատմական ճիւղերը ուսուցուեցան անգլերէն լեզուով: Իսկ Հայագիտական նիւթերը Հայերէնով:

Մասնաւոր կարեւորութիւն տուինք Արաբերէն եւ Երբայեցերէն լեզուներու ուսուցման, բոլոր դասարաններուն մէջ Արաբերէնը ուսուցուեցաւ ոչ միայն իբրեւ լեզու, այլ արաբերէն լեզուով դասաւանդուեցան աշխարհագրութիւն, Արաբ պատմութիւն, Թուրքանութիւն, զիտութիւն: Քանիցս մեր սաները օտար արաբական գիրոցներու աշակերտներու հետ ունեցան արաբերէն լեզուի մրցանքի ձեռնարկներ, որոնց ընթացքին մեր աշակերտները հանդիսացան առաջիններէն:

1974-75 տարեշրջանէն սկսելով մեր աշակերտները Արաբերէն լեզուի G.C.E.-ի քննութեան կը մասնակցին Advanced Level մակարդակով. այս կապակցութեամբ ցարդ ունեցած ենք 5 հոգիներու յաջողութիւն, որոնք են՝ Սեղա Արսէնեան, Տալիտա Տէմիրճեան, Աննա Աղամեան, Ստեփան Յակոբեան եւ Վարդուհի Քուքէեան:

Իսկ անցեալ տարիէն սկսելով մեր աշակերտները կը մասնակցին նաեւ Երբայեցերէն լեզուի G.C.E.-ի քննութեանց: Յաջողեցան երկու հոգիներ՝ Արամ Խաչատուրեան, բացառիկ նիշով, եւ Սեղա Գանդաշեան: Իսկ

Հայերէն լեզուի G.C.E.-ի Advanced Level մակարդակով քննութեանց մեր աշակերտները կը մասնակցին 1958էն ի վեր եւ ցարդ յաջողած են 51 հոգիներ:

G.C.E.-ի քննութեանց մասնակցող անցեալ տարւոյ մեր շրջանաւարտ աշակերտները ունեցած են հետեւեալ յաջողութիւնները՝

Ստեփան Յակոբեան. Մասնակցած եւ յաջողութեամբ անցած է 10 նիւթերով: Հայերէն (Advanced Level), Արաբերէն թէ՛ Advanced, թէ՛ Ordinary Level, Կենսաբանութիւն, Անգլերէն լեզու, Անգլ. Գրականութիւն, Պատմ. Ընդհ. Ազգաց, Մաթեմատիք (բացառիկ նիշով A), Բնագիտութիւն:

Վիգէն Ներսիսեան. Մասնակցած 8 նիւթերով եւ յաջողած 7 նիւթերու մէջ: Հայերէն (Advanced Level), Կենսաբանութիւն, Անգլերէն լեզու, Անգլ. Գրականութիւն, Ընդհ. Ազգաց Պատմութիւն, Մաթեմատիք (բացառիկ նիշով A), Բնագիտութիւն:

Արամ Խաչատուրեան. Մասնակցած 9 նիւթերով եւ յաջողած 7 նիւթերու մէջ: Հայերէն (Advanced եւ Ordinary Level), Անգլերէն լեզու, Անգլ. Գրականութիւն, Ընդհ. Ազգաց Պատմութիւն, Երբայեցերէն, Արաբերէն:

Վարդուհի Քուքէեան. Մասնակցած է 8 նիւթերով եւ յաջողած 7 նիւթերու մէջ: Արաբերէն (Advanced Level), Կենսաբանութիւն, Անգլերէն լեզու, Անգլ. Գրականութիւն, Ընդհ. Ազգաց Պատմութիւն, Մաթեմատիք, Հայերէն:

Շահէ Պոյաքեան. Մասնակցած 8 նիւթերով եւ յաջողած 5 նիւթերու մէջ: Հայերէն, Անգլիական Գրականութիւն, Մաթեմատիք, Բնագիտութիւն, Արաբերէն:

Սեղա Գանդաշեան. Մասնակցած է 9 նիւթերով, եւ յաջողած 5 նիւթերու մէջ: Արաբերէն, Անգլերէն լեզու, Անգլ. Գրականութիւն, Մաթեմատիք, Երբայեցերէն:

Աննա Փեքրաբիս. Մասնակցած 7 նիւթերով եւ յաջողած 5 նիւթերու մէջ: Կենսաբանութիւն, Անգլերէն լեզու, Անգլ. Գրականութիւն, Ընդհ. Ազգաց Պատմութիւն, Գունաբանութիւն:

Սեւանայ Խարմանտարեան. Մասնակցած է 7 նիւթերով եւ յաջողած 5 նիւթերու մէջ: Արաբերէն, Անգլերէն լեզու, Անգլ. Գրականութիւն, Մաթեմատիք, Հայերէն:

Ռիմա Թումանյան. Մասնակցած է 5 նիսթերով եւ յաջողած 4 նիսթերով մէջ: Արտերբէն, Կենսաբանութիւն, Անդրերէն լիզու, Անդր. Գրականութիւն:

Տիամա Նալպանտեան. Մասնակցած է 6 նիսթերով եւ յաջողած 3 նիսթերով մէջ: Արտերբէն, Մաթեմատիք եւ Անդրական Գրականութիւն:

Ռաֆֆի Սափեան. Մասնակցած է 4 նիսթերով, յաջողած 1 նիսթով: Հայերէն:

Մեր անցեալ տարւոյ չըջանաւարտներէն Արամ Քաչատուրեան, Շահէ Պոյաճեան եւ Վիդէն Ներսէսեան այժմ կը հետեւին համալսարանական ընթացքի Հայաստանի մէջ: Իսկ Ստեփան Յակոբեան Անգլիոյ մէջ, Վարդուհի Քուքեան Երուսաղէմի մէջ: Իսկ մնացեալ վեցը Երուսաղէմի դանդաղան պետական եւ հասութարեր հաստատութիւններու մէջ կ'աշխատին իրրեւ ամսականուոր պաշտօնականներ:

Մեր վարժարանի բոլոր աշակերտներուն համար իւրաքանչիւր դասի ամսական քննութիւններէն զատ ունեցած ենք տարեկան երբեք ընդհանուր քննութիւններ:

ա. Կիսամեայ ընդհանուր քննութիւններ, որոնք տեղի ունեցան 1976 Դեկտեմբեր 29 - 1977 Յունուար 12:

բ. Ամալերջի տարեկան ընդհանուր քննութիւններ, որոնք տեղի ունեցան 1977 Մայիս 20-31:

Այս տարի Երկրորդական վարժարանի 14-ամեայ չըջանը աւարտելով մեր վարժարանէն կը վկայուին հետեւեալ 6 աշակերտները:

Ալիմ Տէր Վարդանեան
Արտա Գարեան
Մարլէն Գարակէօզեան
Սեդա Ներսէսեան
Յակոբ Փանոսեան
Յակոբ Նալպանտեան

որոնք կը ստանան իրենց աւարտական վկայականները 2երդ Ամենապատուութենէն մեր Երկրայ աւարտական հանդէսին մէջ, որ ներկրուած է Գարրիէլ Սունդուկեանի ծննդեան 150ամեակի տօնակատարութեան:

Անցած Կիրակի, 5 Յունիս 1977, կ. վ. Ժամբ 4ին տեղի ունեցաւ նաեւ մեր Մանկապարտէղի Ամալերջի Հանդէսը, ուր 14 փոքրիկ-

ներ, աւարտելով Մանկապարտէղի բաժինը ստացան յատուկ վկայականներ եւ անցան Նախակրթարանի բաժին:

Ըստ նախընթացի այս տարի եւս ունեցանք մեր դասերուն յարակցարար մարմնամարդի ամենօրեայ յատուկ պահեր թէ՛ տղոց եւ թէ՛ աղջիկներու համար, որոնց ժողովրդային ցուցահանդէսը կատարուեցաւ 8 Մայիս 1977 Կիրակի, կ. վ. Ժամբ 4ին, որը ներկաներու խումն բազմութեան ջերմ գնահատանքին առարկայ եղաւ:

Աղջիկներու համար ունեցանք ամենօրեայ ձեռագործի պահեր, որոնց արդիւնք՝ շատ զեղեցիկ ձեռագործներ ի վաճառ հանուեցան մեր տարեկան պազարին որ տեղի ունեցաւ Շարաթ եւ Կիրակի, 14 եւ 15 Մայիս 1977ին:

Պազարի այս ձեռնարկը մեր վարժարանին ապահովեց Իւր. 22,896.20 Լիրայի զուտ շահ մը, իսկ միւս կողմէ մեր ժողովուրդին համար եղաւ մէկտեղումի եւ շատ հաճելի երգի պարի կերուխումի զուարճութեանց ընկերային ձեռնարկ մը:

Իսկ 1977ի Ամանորի առիթով Յունուար 2-ին ունեցանք խրախճանքի օրը որ դարձեալ կերուխումի, զուարճութեանց եւ համայնքային հաւաքոյթի ուրիշ օր մը եղաւ եւ վարժարանիս ապահովեց Իւր. 10,000 Լիրայի հասոյթ մը:

Այս երկու հաւաքոյթներուն կազմակերպութեան համար խումբ մը տիկիներ ուսուցչական կազմի ղործակցութեամբ կատարեցին կազմակերպչական աշխատանք, իսկ ծնողներ ու վարժարանիս բարեկամներ կերակուրներու պատրաստութեամբ, զրամական նուիրատուութիւններով սատարեցին:

Անոնց բոլորին կը յայտենքք մեր շնորհակալութիւնները:

Տարւոյս ընթացքին ունեցանք աշակերտական միօրեայ պտոյտներ: Կիրակիներուն մեր աշակերտները ամբողջ կազմով ներկայ եղան Ս. Պատարագներուն, իսկ եկեղեցական մեծ հանդիսութիւններուն բերին իրենց մասնակցութիւնը իրրեւ երգիչ զպիրներ: Իսկ Ս. Մընունդի եւ Զատիկի տօներուն անոնք մասնակից եղան Ս. Հաղորդութեան խորհուրդին:

Նկատի ունենալով որ բազմացած է երուսաղէմի արուարձաններուն մէջ բնակող մեր աշակերտներուն թիւը, եւ փոխադրական

դժուարութեանց պատճառաւ շատեր կը զբոսնէին հայեցի դաստիարակութենէն, տարւոյս վերջը զնեցինք փոքրիկ օթօպիւս մը: Այս առթիւ մասնաւոր շնորհակալութեան պարտք ունինք Երուսաղէմի Կրօնից Նախարարութեան, որուն աշխատանքով զեղչուեցաւ զնումի առթիւ վճարուելիք պետական կառավարական տուրքը, ինչ որ մեզի համար եղաւ տնտեսական աչքառու օժանդակութիւն մը:

Մասնաւոր զնահատանքով պէտք է յիշենք այստեղ Երուսաղէմի Քաղաքապետարանը, զլիաւորութեամբ Քաղաքապետ Տիար Թէտի Քօլէքի, որ տարւոյս ընթացքին կատարած է մեր վարժարանին 50,000 Լար. Լիբայի նուիրատուութիւն մը, որը յատկացուցինք վարժարանիս յատուկ վերոյիշեալ ինքնաշարժի մը զնման:

Իսկ հետեւեալն է մեր վարժարանի տարեկան տնտեսական համարատուութիւնը. —

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՒ ԵԼԵԻՄՏԻՑ Ս ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՑ ԵՐԿՐ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1976 Օգոստոս 1 — 1977 Յունիս 30

Մ Ո Ւ Տ Ք

	Ի. Լ. Այ.
Պատրաստ ի դրամարկդ 1975-76 դպրոցական տարեշրջանէն	127,383.32
Նուիրատուութիւններէ	306,129.00
Աշակերտական տարեվճարներէ	93,170.00
Դասագիրքերէ և տետրակներէ	11,750.00
Հանդէսներէ և ձեռնարկներէ	34,100.00
	Ընդհ. Մուտք
	572,532.32

Ն Լ Ք

Ամսականք պաշտօնէութեան	351,935.00
Դասագիրքեր և դասատետրեր	2,483.30
Գրեական պիտոյք	3,013.00
Թղթակցութիւնք	2,185.00
Ձեռագործի նիւթեղէնք	1,740.00
Մանր ծախք և մաքրութիւն	1,646.50
Տպագրական ծախքեր	433.00
Շինուածականք և կահոյից նորոգութիւնք	4,860.00
Բացառիկ ծախք և պատուասիրութիւնք և տարրալուծարանի	2,654.30
Մարմնամարդական ծախքեր	1,760.00
Հանդէսներու ծախքեր	210.00
Ինքնաշարժի գին, ապահովագրութիւն և արտօնագիր	60,300.00
	Ընդհ. Ելք
	433,220.10

Պատրաստ ի դրամարկդ որով պիտի վճարուին ամսաւային արձակուրդի ամսականները	139,312.22
	572,532.32

Ստորեւ կու տանք ցանկը նաեւ մեր նուիրատուներուն ու նուիրատուութիւններուն, շնորհակալութեան շատ խոր զգացումներով: Յարգելի այս նուիրատուները եղան միշտ մը՝ զիչ ոյժը մեր յաջողութիւններուն և կրթութեան ու բարիքի իսկական աղբիւրը մեր բազմաթիւ աշակերտներուն համար, որոնք առանց անոնց օժանդակութեան կրնային զրկուած մնալ հայեցի երկրորդական դաստիարակութենէ:

Մեր աշակերտներով միասին, կ'աղօթենք անոնց առողջ և երջանիկ արեւշատութեան

համար և կը հայցենք Աստուծոյ օրհնութիւնը անոնց համար:

	Իս. Լիբա Այ.
Կրթական Նախարարութիւն —	
Երբայերէն լեզուի ուսուցչին	11,700.00
Կիւլլապի Կիւլլապէնկեան Հաստատութ.	17,500.00
Լեւոն Օհանէսեան, Ռամալլա	200.00
Հայ Օգնութեան Միութիւն, Եէմ.	2,000.00
Ստեփան Բանիկեան, Աւստրալիա	290.00
Ունուա, Երուսաղէմ	495.00
Միհրան Մաթոսեան, Երուսաղէմ	2,000.00
Փօլ Արդեան, Ամերիկա	225.00
Ճաք Նահարեան, Ամերիկա	225.00

ԲՈՒԼՈՒՆ ԱԿ.

ԲՈՒԼՈՒՆ ԱԿ.

Օր. Արաքսի Թաշնեան, Ամերիկա	800.—
Տիկին Տօլօրեզ Լէյպման, Ամերիկա	2,870.—
Գէորգ և Աստիկ Կարգպարսեան,	
Հարաւային Ամերիկա	9,000.—
Օր. Մերսիտէս Սարաֆեան, Գանատա	220.—
Եկեղ. Տիկնանց Միութիւն, Մօնթրէալ	440.—
Վահրամ Պօյաճեան, Ամերիկա	90.—
Տիկին Գարմէն Քէթլի, Գանատա	220.—
Օր. Հէլէն Մէնան, Ամերիկա	800.—
Օր. Ալիս Մարտիրոսեան, Ամերիկա	220.—
Տկ. Էլիզապէթ Պէրպէրեան, Ամերիկա	800.—
Հէրրի Թէնէքէնեան, Ամերիկա	350.—
Համբար Գարակէօղեան, Ամերիկա	220.—
Օր. Ալիս Յակոբեան, Ամերիկա	220.—
Տիկին Ա. Գլըքսման, Ամերիկա	220.—
Հէրրի և Մէրի Գիլլիսեան, Ամերիկա	430.—
Հայց. Եկղց. Եղբայրակցութիւն,	
Հարաւային Ամերիկա	80.—
Տկ. Արփինէ Հիւսեան, Հար. Ամեր.	240.—
Յարութիւն Արապեան, Հար. Ամեր.	400.—
Տկ. Նուրիցա Եսայեան, Հար. Ամեր.	80.—
Տկ. Մարիամ Բարսեղեան, Հար. Ամեր.	80.—
Տկ. Ազատունի Պէքարեան, Հար. Ամեր.	80.—
Տօքթ. և Տկ. Մէնարպեան, Ամերիկա	90.—
Տէր և Տկ. Ճ. Սէմփեան, Ամերիկա	260.—
Տէր և Տկ. Ս. Պուստուրեան, Ամերիկա	180.—
Տիկին Կ. Գիւլանեան, Ամերիկա	180.—
Տէր և Տկ. Վ. Փափազեան, Ամերիկա	180.—
Օր. Ս. Մօրուքեան, Ամերիկա	180.—
Տիկին Է. Միլնսոնեան, Ամերիկա	40.—
Տիկին Ս. Խորասան, Ամերիկա	40.—
Տիկին Է. Էլմանեան, Ամերիկա	40.—
Տիկին Նուարդ ձըրճըրեան, Ամերիկա	260.—
Անուշ և Վահէ Բարէլեան, Ամերիկա	440.—
Տիկին Ա. Քաշեան, Ամերիկա	360.—
Տիկին Զապէլ Աթէնեան, Ամերիկա	360.—
Թօղ և Անի Գոլմէփեան, Ամերիկա	1,600.—
Տէր և Տկ. Ն. Մատանեան, Ամերիկա	220.—
Հայկ Գալուստեան, Լոնտոն	200.—
Տկ. Մարկարէթ Քօնէն, Ամերիկա	225.—
Գասպար և Լիլի Գասպարեան, Ամեր.	
Արնի Աւետեան, Ամերիկա	225.—
Սաղնիկ Պետրոսեան, Ամերիկա	225.—
Տօքթ. Աստիկ Գարապաշեան, Եէմ.	300.—
Տէր և Տկ. Վ. Աղապապեան, Ամերիկա	205.—
Տէր և Տկ. Ն. Երմէրեան, Ամերիկա	225.—
Տէր և Տկ. Ա. Բակլայեան, Ամերիկա	225.—
Տկ. Ափօլօնիա Սողկեան, Ամերիկա	225.—
Հայկ ձիգմէնեան, Ամերիկա	225.—
Գիւրգէնօրեան Դպրոց, Ուսար	225.—
Տիկին Արշօ Պարթեան, Ամերիկա	260.—
Տիկին Վերնիքէ Քէօսեան, Ամերիկա	260.—
Օր. Թէրէզա Թարաշեան, Ամերիկա	220.—
Տկ. Նուարդ Գարակէօղեան, Ամերիկա	220.—
Օր. Հէլէն Յակոբեան, Ամերիկա	225.—
Տկ. Թադունի Գանիէլեան, Ամերիկա	450.—

Սիմոն և Ալիս Թաշնեան, Ամերիկա	450.—
Էստէֆան Եղբարք, Լոնտոն	900.—
Հայկ և Ալիս Գալուստեան, Ամերիկա	900.—
Պոսթոնի Հայ Տիկնաներ	900.—
Տէր և Տկ. Մ. Արգարեան, Ամերիկա	1,350.—
Միւրան և Թ. Հօփլամպեան, Ամեր.	1,800.—
Փրօֆ. և Տկ. Ճ. Քիւրաճեան, Ամեր.	505.—
Տօքթ. և Տկ. Ճ. Եսպուպեան, Ամեր.	225.—
ձօղէֆ և Էլիս Զալմբրդ, Ամերիկա	650.—
Գէորգ Գալուստեան, Ամերիկա	450.—
Օր. Մարի Թուփալեան, Ամերիկա	270.—
Տէր և Տիկին Նօրա Մարշ, Ամերիկա	270.—
Տկ. Թադունի Ս. Գալուստեան, Ամեր.	215.—
Տէր և Տկ. Թադունի Օհանէսեան,	
Թաճալլա	5,000.—
Արգար Զաքարեան, Հայ ֆա	900.—
ձօճ և Սիլվիա Ստեփան, Ամերիկա	200.—
Երիտ. Տիկնանց Միութիւն, Պոսթոն	850.—
Եղբարք Սէֆէրեան, Պ. Ալբէր	23,500.—
Կոպետնիկ Սէֆէրեան, Նիւ	28,800.—
Եղբարք Փանոսեան, Ամերիկա	9,400.—
Հայ Կին Ակումբ, Պոսթոն	1,100.—
Ալպէրթ Բարիլեանեան, Ամերիկա	230.—
Տկ. Յիւրէն Սրմաթեան, Ամերիկա	900.—
Տ. Փանէն Թ. Վրդ. Աւետիքեան, Ամեր.	550.—
Տօքթ. Արան Գասպարեան, Ամերիկա	230.—
Տիկին Մարթա Կէնտրաու, Ամերիկա	230.—
Ուստրի Տիկնանց Միութիւն	460.—
Լեոն Պօղեան, Ամերիկա	460.—
Օր. Նոյեմի Պէրպէրեան, Ամերիկա	460.—
Զարիկ և Լիլիան Պօյաճեան, Ամերիկա	460.—
Տկ. Մարքունի Միքայէլեան, Ամերիկա	235.—
Ուէլլէյ Տիկնանց Միութիւն	220.—
Օր. Արմինէ Տէր Յակոբեան, Ամերիկա	220.—
Բիթրր Պապապեան, Ամերիկա	280.—
Տկ. Յիւրա Թօմպուպեան, Ամերիկա	280.—
Տէր և Տկ. Եղ. Գալուստեան, Ամեր.	280.—
Յրէնք Լ. Պէլլէրեան, Ամերիկա	280.—
ձօն Փաշայեան, Ամերիկա	535.—
Կիրակն Դպրոց, Սան Ֆրանչիսկօ	235.—
Հէրրի Կարապետեան, Ամերիկա	235.—
Վահան Պէլոյեան, Ամերիկա	235.—
Տէր և Տիկին Ն. Աղապեան, Ամերիկա	235.—
Հ. Բ. Բ. Մ. — Բիթրր և Էլիզապէթ	
Թորոսեան Հիմնադրութիւն	9,970.—
Լեոն Պաշեան, Ամերիկա	400.—
ձան Կապրիէլ, Ամերիկա	4700.—
Տիկին Կիւլի Քէլլէնեան, Ամերիկա	230.—
Տօքթ. Էստիւն Կօրէք, Ամերիկա	235.—
Օր. Մարի Բիւրթնեան, Ամերիկա	470.—
Կիրակնօրեան Դպրոց, Սաքրամենթօ	235.—
Կրտսեր Տիկն. Միութ., Սաքրամենթօ	235.—
Նուարդ Թաշիկեան, Ամերիկա	235.—
Արթուր Մուրաւ, Ամերիկա	235.—
Տէր և Տկ. Գ. Գասպարեան, Ամերիկա	280.—
Տկ. Վարդ Օհանէսեան, Ամերիկա	90.—

Իս. Լիւրս Ակ.

Տկ. Բերսոր Օտապաշեան, Ամերիկա	90.—
Մօր Մուրատեան, Ամերիկա	70.—
Տկ. Արտէն Մարգարեան, Ամերիկա	28.—
Օր. Անի Յովսէփեան, Ամերիկա	1,100.—
Տկ. Քարմէն Քէթլի, Տարրալուծարանի սեղանի մը շինութեան	1,800.—
Արգարեան Աւանգ, Լոստոն	8,000.—
Հէլէն և Մելինէ Յակոբեան, Ամերիկա	1,000.—
Տկ. Վալէնթին Պապահեան, Ամերիկա	250.—
Զարեհ Պատկեան, Ամերիկա	23,000.—
A. C. Y. O., Ռիչմոնտ	300.—
Ճէրրի և Ֆլօրէնս Զաքրեան, Ամեր.	750.—
Տէր և Տկ. Ֆրանք Սապէէքթ, Ամեր.	400.—
Մայք Բարթալեան, Ամերիկա	600.—
Աւետիս Քէլէրեան, Լոստոն	220.—
Կարպիս Քէլէրեան, Լոստոն	45.—
Տքթ. և Տկ. Ասամբըն, Ամերիկա	5,000.—
Օր. Էլիզապէթ Շամբրեան, Ամերիկա	165.—
Տկ. Տօրիս Զօպանեան, Ամերիկա	300.—
Համասերաստանայ Վեր. Միութիւն	6,000.—
Տկ. Մէրի Քէօրօլլանեան, Աւստրալիա	2,000.—
Տէր և Տկ. Արա Հայկ, Ամերիկա	1,000.—
Ղազար Էմին, Ս. Փաւլօ	540.—
Ճօզէ Տիշէքէնեան, Ս. Փաւլօ	540.—
Ճօզէ Սէրայտարեան, Ս. Փաւլօ	540.—
Փաւլօ Ներսէսեան, Ս. Փաւլօ	540.—
Իգնատիոս Բարսեղեան, Ս. Փաւլօ	270.—
Անդրէաս Ճաֆէրեան, Ս. Փաւլօ	180.—
Ճօն և Պարպարա Կիւպինզ, Ամերիկա	500.—
Իսրայէլի Ռատիօկայան, Երուսաղէմ	1,014.—
Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկթ.	10,000.—
Հասւրտ Գարակէօզեան Հիմնարկթ.	10,000.—
Եդ. և Հէլէն Մարտիկեան, Ամեր.	10,000.—
Պէտթրիս Պոյաճեան, Ամերիկա	1,000.—
A. C. Y. O., Սաքրամէնթօ	650.—
Տիկնանց Միութիւն, Սաքրամէնթօ	500.—
Կիրակնօրեայ Գպրոց, Վան Նույս	600.—
Օր. Արլէն Եագուպեան, Ամերիկա	300.—
Երուսաղէմի Քաղաքապետարան	50,000.—

Մեր տեղեկագրի աւարտին յատուկ շնորհակալութեան և երախտագիտութեան պարտք ունինք նաեւ հետեւեալ անձնաւորութիւններուն ու հաստատութիւններուն, որոնք նիւթական ու բարոյական բացառիկ օժանդակութիւններով քաջալեր հանդիսացան մեր զգրոցի կրթական իրադարձումներուն:

Երախտագիտական զգացումներ ունինք Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վաղգէն Ա. Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց, որուն թէ՛ բարոյական և թէ՛ նիւթական սատարը կը վայելէ տարիներէ ի վեր մեր վարժարանը: Ն. Ս. Օծութեան բարձր կարգադրութեամբ

Վարժարանս ամէն տարի կ'օգտուի Լոնտոնի Արգարեան Հիմնարկէն տարեկան 500 սթէրլինի նուիրատուութեամբ:

Տարեկան տեղեկագրի այս առիթով մենք շնորհակալութեան շատ սրտագին արտայայտութիւններ ունինք նաեւ Զեղի, Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հայր, որ իբրեւ պետը Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան և պերագոյն հովանաւորողը մեր Վարժարանին, չարունակ շնորհեցիք մեր կրթական գործին ու վարժարանական կազմին Զեր քաջալերական ազնիւ կեցուածքը, հայրական սէրը, ինչպէս նաեւ լայն վստահութիւն անձնապէս մեր նրկատմամբ՝ մեզի վստահելով Ս. Աթոռոյս այս ամենէն պատասխանատու գործը:

Շնորհակալութիւններ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Վսեմափայլ Նախագահին՝ Տէր և Տիկին Ալեքս և Մարի Մանուկեաններուն անհատապէս, ինչպէս նաեւ ազգանուէր Միութեան, թէ՛ Հ. Բ. Ը. Մ.—Փիթըր և Էլիզապէթ Հիմնարկի տարեկան 1000 տոլարի յատկացումին համար եւ թէ՛ բարոյական և նիւթական շատ պատրաստակամ և ազնիւ աջակցութեան համար զոր երբեք չխնայեցին մեզի, յատկապէս Մանուկեան Ամոլը երբ և իցէ դիմեցինք իրենց մեր տնտեսական տագնապներու առիթով: Այս պատուական Ամոլը մեր վարժարանին համար եղած է ու կը շարունակէ ըլլալ քաջալերանքի աղբիւր մը:

Շնորհակալութեանց ջերմ զգացումներ ունինք Տիթրոյթէն Տէր և Տիկին Եղուարդ և Հելէն Մարտիկեաններուն, որոնք տարեկան 1000 տոլարի շարունակական նուիրատուութեամբ կը սատարեն էտուրտ և Հելէն Մարտիկեան Դասարանի կրթական ծախքերուն: Այս պատուական Ամոլը ևս ջերմ ու խանդավառ բարեկամներն ու սրտագին քաջալերողներն են մեր կրթական գործին:

Սրտագին շնորհակալութիւններով կը յիշատակենք Վարժարանիս բարերար Սէֆէրեան ընտանիքը Հարաւային Ամերիկայէն, Տիար Եղուարդ Սէֆէրեանը և Ֆրանսայէն իր հօրեղայր Տիար Կոպեռնիկ Սէֆէրեանը, որոնք կը հալթալթեն ծախքերը իրենց անունով երկու դասարաններու, առաջինը տարեկան 2000 տոլարի, իսկ երկրորդը տարեկան 3000 տոլարի նուիրատուութեամբ, ու ինչ որ

աւելի սրտապնդիչ է՝ իրենց կրթանուէր ու ազգանուէր զգացումներուն զեղումն ու համակրալից կեցուածքն է հանդէպ մեր կրթական յարկին, որով լեցուն կը գտնենք ամէն անգամ իրենց քաջալերական նամակները :

Մեր շնորհակալիքը Հայ մտաւորական դրամադէտ Տէր եւ Տիկին Զարեհ Պտուկեաններուն, որոնք իրենց մտաւորականի համեստ բաւկէն բաժին մըն ալ կը հանեն Հայ մանուկներու դաստիարակութեան գործին եւ տարեկան 2300 տոլարի նուիրատուութեամբ կը սատարեն մեր Մանկապարտէզին : Իրենց մօրաքրոջ անունով անուանակոչուած է Մանիա Տ. Մեսրոպեան Մանկապարտէզ : Ան եղած է Սերաստիոյ առաջին Հայ մանկապարտիզանուէրն :

Շնորհակալութիւններ մեր եւ մեր Վարժարանի թանկագին բարեկամին, ազնուական Հայուհիին՝ Օր. Լէյլա Գարակէօղեանին, որուն կարգադրութեամբ մենք ամէն տարի կը ստանանք 1000 տոլարի տարեկան նուիրատուութիւն մը, որով կը պահուի ամբողջական դասարան մը հանդուցեալ Համբարձ Գարակէօղեանի յիշատակին :

Մեր զգածուած շնորհակալութիւնները Ամերիկահայ բնտրի այն Հայ երիտասարդին, Տէր եւ Տիկին Խաւերտ Փանոսեանին որ հոգեւոր, ազգային ու կրթական զգացումներով զեղուն տարեկան 1000 տոլարի նուիրատուութեամբ կը սատարէ Խաւերտ Փանոսեան Դասարանի կրթական ծախքերուն :

Շնորհակալութիւններ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութեան որ ի շարք իր բաղձաթիւ բարերարութիւններուն կ'օժանդակէ նաեւ մեր Վարժարանին : Այս տարի սոյն Հաստատութիւնը օժանդակած է մեր կրթական գործին 3150 տոլարի նպաստով մը, որուն մէկ մասը ստացած ենք Պատրիարքարանի միջոցաւ իսկ մնացեալ մասն ալ կը ըստանանք շուտով :

Շնորհակալութիւններ նաեւ Նիւ Եորքէն Կիւլլապի Կիւլպէնկեան Հաստատութեան, որ իր անունով կը պահէ ամբողջական դասարան մը :

Դարձեալ շնորհակալութիւններ մեծանուն զբաղէտ Գրիգոր Զօհրապի դստեր՝ Տիկ. Տօլօթիկ Լէյլամանի որ Հ. Բ. Ը. Միւթեան միջոցաւ կը կատարէ տարեկան 360 տոլարի կրթանուէր զգացումներով զեղուն նուիրատուութիւն մը մեր կրթական գործին :

Մասնաւոր շնորհակալութեամբ կը յիշատակենք որ մեր եպիսկոպոսացման առիթով մեր եւ Վարժարանիս սերտ բարեկամներէն Ամերիկայէն պետական գործիչ Տիար Walter Karabian իր եւ իր բարեկամներու նուիրատուութեամբ կատարած է 1000 տոլարի նուիրատուութիւն մը, որուն կէսը նուիրած է Ամերիկահայ ծանօթ բարերար Տիար James Gabriel: Թէ՛ Պր. Պարսպեան եւ Թէ՛ Պր. Կապրէէլ ասկէ առաջ ալ ցոյց տուած են աշխատութեան խանդավառութիւն եւ զնահատանք մեր կրթական գործին նկատմամբ :

Շնորհակալութիւններ Հարաւային Ամերիկայէն Գերշ. Տ. Բարդէն Ս. Արքեպս. Ապատեանին, Պրք. Պատրիկ Այնաղեանին եւ Անդրէաս Ըմֆէրեանին, որոնք կրթանուէր բարի զգացումներով, իրենց բնական քաղաքներու ազնիւ ազգայիններէն նուիրատուութիւններ ապահովելով կը զրկեն մեզ, ամէն տարի կանոնաւոր կերպով :

Շնորհակալութեան պարտք ունինք Տէր եւ Տիկ. Գէորգ եւ Ատրինէ Վարդպարոնեաններուն (Հար. Ամերիկա), որոնք 1000 տոլարի նուիրատուութեամբ ամբողջ դասարան մը բարերարեցին :

Դարձեալ Երուսաղէմի ազգայիններէն Տիար Թադւոր Օհանէսեան 5000 Իսր. Լիրայի նուիրատուութեան մը հետ մեղի խոստում տուած է իր նուիրատուութիւնը կրկնել ամէն տարի :

Իսկ Տիար Միհրան Մաթոսեան խոստացած է տարեկան 2000 Իսր. Լիրայի շարունակական նուիրատուութիւն մը :

Շնորհակալութիւն այս զոյգ Երուսաղէմացիներուն :

Շնորհակալութիւն Ստեփան Փիլիպոսեան Հաստատութեան, որմէ այսօր իսկ խոստում ստացանք տարեկան 1000 տոլարի նուիրատու-

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

1 ՅՈՒՆՈՒԱՐ – 31 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1976

Ի . Լ .

Ա) Ելեմտական

1. Նոր գիրքերու եւ թերթերու զնում	5,398.50
2. «Սին»-ի խմբագրութեան վճարուած	1,000.00
3. Գիրքերու եւ թերթերու կազմի հաշւոյն	2,270.00
4. Ամսականք	16,900.00
5. Մաքրութեան	3,000.00
6. Աշխատավարձք	498.00
7. Գրեական պիտոյք	1,732.00
8. Ընթացիկ ծախքեր	1,911.35
9. Դրոշմաթուղթի եւ թղթատարական ծախք	4,930.20
10. Հեռաձայն	511.39
11. Մանր նորոգութիւնք	85.00

Գումար՝ 38,236.44

Բ) Նոր գիրքերու ստացում

	Գնուած	Փոխնկծ.	Նուէր	Գումար
1. Հայերէն	147	26	148	321
2. Անգլերէն	124		176	300
3. Ֆրանսերէն	4	2	24	30
4. Ռուսերէն			8	8
5. Գերմաներէն			6	6
6. Իտալերէն			2	2
7. Արաբերէն	1			1
8. Թրքերէն			2	2
	276	28	366	= 670

ՍԱՀԱԿ ԳԱԼԱՅՏՆԱՆ

Քարտուղար

ութեամբ բարերարել «Գր. Մոմճեան» անուն դասարան մը:

Աստուած անսասան ու հաստատուն պահէ մեր Առաքելական Ս. Աթոռն ու անոր արժանաւոր Գահակալը, օրհնէ ու պողպարեղէ մեր կրթական զործն ու զործին ազնիւ մշակնե-

րը, նուիրատուները եւ համայն աշակերտութիւնը:

Մատչելով ի համբոյր Ձեր Ս. Աջոյն,

Որդիական սիրով

ԿԻՒՐԵՂ ԵՊՍ. ԳԱԼԵԻԿԵԱՆ

Տեսուչ

Ս. Թարգմանչաց Երկրդ. Վարժարանի

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՐԿՐԴ. ՎԱՐՓԱՐԱՆԻ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԳԱՇՏԱՀԱՆԴԵՍ Ս. ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՅ ԵՐԿՐԴ. ՎԱՐՓԱՐԱՆԻ

Կիրակի, 8 Մայիս, կէսօրէ ետք ժամը 4ին, նախկին ժառանգաւորաց Վարժարանի մարդադաշտը լեցուն էր արդէն ժողովուրդի ստուար բայց կոկիկ բաղմութեամբ: Մեծ մասով ծնող՝ անոնք եկած էին Հանդիսատես ըլլալու իմացական ուսումներու քովն ի վեր դպրոցէն ներս աշակերտութեան ջամբուած ֆիզիքական կրթանքի նուաճումներուն:

Վարժարանի երկսեռ մարդիկներու տողանցքէն ետք ընթացք առաւ մօտ երկու ժամեր տեւող յայտադիր մը, բաղկացած մագբերէ, մարզանքներէ, դրօշարշաւէ, պարանաձգութենէ եւայլն, որոնք բոլորն ալ կատարուած յաջողութեամբ՝ իրենց վրայ կեդրոնացած պահէլ յաջողեցան անձանձրոյթ նայածքը Հանդիսականներուն:

Այս տարի եւս Վարժարանի ընդհ. մարզիչն էր Պրն. Յակոբ Մէնէշեան: Թէ՛ մանչեր եւ թէ՛ աղջիկներ, ըստ նախընթացի, բաժնուած էին երկուական մրցոյթ խումբերու (տղաք՝ կարմիր եւ կանաչ, աղջիկներ՝ կապոյտ եւ վարդագոյն): Նախօրը տարիներու նման այս տարի եւս յաղթանակը մի՛ճակեցաւ կարմիր խումբին:

Հանդէսի աւարտին, Վարժարանի Տեսուչ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպիսկոպոս բաժակներով ու մէտալներով պարգեւատրեց յաջող մարդիկները:

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆՐԱՊԵՍ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷՋԻ ԲԱԺՆԻՆ

Տարիներէ ի վեր սովորութիւն եղած է այս Հանդէսը կատարել Հայ Երիտասարդաց Միութեան ակումբին մէջ, իր ունեցած յարմարութիւններուն համար: Այս տարուանը կայացաւ 5 Յունիս, Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 4ին, ի ներկայութեան ծնողներու եւ հետաքրքիրներու ստուար բաղմութեան:

Այս Հանդէսն ալ տեւեց մօտ երկու ժամ, բաւական ճոխ ու յաջող յայտադրի մը գործադրութեամբ, բուն ծափեր խլելու չափ Հանդիսականներէն: Մանկապարտէզի երեք ուսուցիչները ինք ամիսներու նուիրեալ ու սրտադին աշխատանքով ոչինչ խնայած էին մեր մանուկներու բարուք դաստիարակութեան համար: Այդ կը վկայէին կատարուած արտասանութիւնները, հակիրճ տրամախօսութիւնները եւ մանաւանդ Հայկական պարերը:

Հանդէսի աւարտին, ընթացաւոր դասարանի 14 փոքրիկները ստացան իրենց վկայականները Տեսուչ Սրբազան Հօրմէն, որ իր խօսքը ուղղելով ներկաներուն շնչտեց դերն ու արժէքը Հայկական դպրոցին, մանաւանդ սփիւռքի յուսալքիչ պայմաններուն ներքեւ:

Հանդէսը փակուեցաւ Սրբազան Հօր «Պահպանիչ»ով ու միաբերան երգուած Տէրունական աղօթքով:

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԵՍ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ

Տեղի ունեցաւ 12 Յունիս, Կիրակի, Երեկոյեան ժամը 6-30ին, Վարժարանի սրահին մէջ, որ ժամանակէն առաջ իսկ լեցուած էր ծնողներու եւ հրաւիրեալներու բազմութեամբ: Հանդէսին կը նախադաշէր Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը: Ներկայ էին նաեւ Գերշ. Սրբազաններ եւ Հոգեշնորհ Հայրեր:

Թարգմանչաց նուիրուած «Նմանեալ Մովսէսի» շարականի երգեցողութենէն ետք ընթացք առաւ երկու մասերէ բաղկացած յայտագիր մը, որուն առաջին բաժնին մէջ ընթացաւարտ դասարանի աշակերտներէն երկուքը ներկայացոյցին Հայ Թատերագրութեան Հիմնադիր Գարբիէլ Սունդուկեանի կեանքը ու զործը, անոր ծննդեան 150ամեակին առթիւ: Մէջ ընդ մէջ եղան խմբերգներ եւ արտասանութիւններ:

Հանդէսի երկրորդ բաժնին մէջ Տեսուչ Գերշ. Տ. Կիւրեղ Եպս. Գաբիկեան կարդաց մասեր Վարժարանի տարեկան տեղեկագրէն, որ կ'երեւի Սիոնի ներկայ թիւին մէջ: Շրջանաւարտներէն մին սրտաբուխ ուղերձով մը իր անկեղծ զգացումները արտայայտեց այս նշանակալից հանգրուանին առթիւ, եւ իր ու իր ընկերներուն շնորհակալութեան զգացումները՝ Ս. Պատրիարք Հօր կողմէ գլխաւորուած վանական իշխանութեան, Գերշ. Տեսուչ Սրբազանին եւ ուսուցչական կազմին:

Վկայականներու եւ մրցանակներու բաշխումէն ետք երգուեցաւ հրաժեշտի երգը: Հանդէսը փակեց Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, յորդորելով շրջանաւարտները որ լաւապէս պտղաբերեն ինչ որ ջամբուեցաւ իրենց վարժարանէն ներս, ըլլալու համար արժանաւոր դասակները մեր տարարախտ ժողովուրդին:

Հանդէսը փակուեցաւ միաբերան երգուած «Հայր մեր»ով:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		
Հոգեւոր Հունձքը	Ե.	114
Չեղնադրութիւններ Ս. Աթոռէս Ներս		117
Ժառանգաւորաց Վարժարանի տարեկան հունձքը	ՇԱՆԷ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	122
ՏԽՐՈՒՆԻ		
Հանգիստ Բարերար Հայկ Գալուքճեանի		125
Հեռագիրներ		129
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
Մենք էջմիածին մը ունինք	ՆՈՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ	130
ԳՐԱԿԱՆ		
Ոսկի Դղեակը	ՀՈՒՐԾԱՄ	133
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		
Կ'ուզեմ որ անցնիմ...	Գ. ՃԱՐՏԱՐ	
Քառեակներ	Գ. ՃԱՐՏԱՐ	136
ՊԱՏՄԱԿԱՆ		
Նախապատմական Հայաստանը եւ Երա		
Հնագոյն Բնակիչները	ԳԵՈՐԳ ՀԱՏԻՏԵԱՆ	137
ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ		
Արժէքաւոր հրատարակութիւն	ՓԱՅԼԱԿ ԱՆԹԱՊԵՆ	144
ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՆԵՐ		
Տարեկան Տեղեկագիր Ս. Թարգմանչաց երկրորդական Վարժարանի	ԿԻՐԻԵՂ ԵՊՍ. ԳԱԲԻԿԵԱՆ	149
Տարեկան Տեղեկագիր Գ. Կիւլպենկեան Մատենադարանի	ՆԱԶԱԿ ԳԱՆԱՅՃԵԱՆ	156
Հանդիսութիւններ		157
Բովանդակութիւն		159

CONTENTS

EDITORIAL

Our newly ordained priests	Y.	114
Ordinations at the Armenian Patriarchate		117
Graduates of the Theological Seminary	Archbp. Shahé Ajamian	122

OBITUARY

Haik Kavookjian, Benefactor of the Armenian Patriarchate		125
Telegrams		129

RELIGION

The Holy See of Etchmiadzin	Archbp. Norayr	130
-----------------------------	----------------	-----

LITERATURE

The Golden Castle	Hoordzam	133
-------------------	----------	-----

POETRY

I wish to pass ...	K. Jardar	136
Rubayats	K. Jardar	136

HISTORY

Prehistoric Armenia and its ancient peoples	Kevork Hadidian	137
---	-----------------	-----

REVIEWS

An important publication	Paylag Antabian	144
--------------------------	-----------------	-----

REPORTS

Annual report of The St. Tarkmanchatz Secondary School	Bishop Guregh Kapikian	149
Annual report of the C. Gulbenkian Library	Sahag Kalaydjian	156
Contents		160

Yearly subscription: 10 U. S. Dollars

All correspondence should be addressed to:

Ara Kalaydjian, The St. James Press

P. O. Box 14001, Jerusalem — Israel